

આણધારી આકૃત

અને

સત્યનો જય.

એક ડીરેક્ટરી વાર્તા.

લખનાર અને પ્રગટ કરનાર,

નિઝામુદ્દીન કુરેશી.

પાંચપટ્ટી-અમદાવાદ.

દિબરી ૧૩૦૨.

રૂ. ૧૦૦૦.

આદતી પહેલી.

પ્રત ૧૦૦૦.

(સર્વ હક રવાનીન.)

કીમત આઠ આના.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૌપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૪૮૪૩ વર્ગ

પુસ્તકનું નામ રાજકીય રાજ્ય

વિષય રાજ્ય

૭૮૬

આણધારી આફત

અને

સત્યનો નય.

(એક ડોઢકડીય વાર્તા.)

લખનાર અને પ્રગટ કરનાર.

નિઝામુદ્દીન કુરેશી.

પાંચપટ્ટી-અમદાવાદ.

લિખરી ૧૩૩૨. સને ૧૯૧૪.

આવૃત્તી પહેલી. પ્રત ૧૦૦૦.

(સર્વ હક સ્વામીન.)

કીર્તન આઠ આના

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ

૪૮૨૩

આ પુસ્તક અમદાવાદ પાંચપટીમાં આવેલા
ધી નિઝામીયા પ્રીન્ટીંગ વર્કસમાં
નિઝામુદ્દીન કુરેશીએ છાપ્યું.

દિ બા ચો.

પાંક પરવરદિગારના ફક્તો કરમ અને તેના હળીએ
અકરસ સલગના સદકાથી લગભગ બાર તેર વરસ ઉપર
સંમલી મારી આ પહેલીજ વાર્તા પુસ્તકના આકારમાં
બહાર પાડવામાં આવી છે.

મારી લેખકની જંદગી શરૂ થતાં અગર કોઈપણ વાર્તા
માં લખી હોય તો તે આ “ અણધારી આફત ” છે આ
વાર્તાનો અસલ પ્લોટ ઉર્દુમાંથી લઈ મોટા ફેરફાર સાથે
ગુજરાતીમાં રજૂ કર્યો છે. પ્રથમ આ વાર્તા મારા માલેકી પણ
નીચે મુબઈથી સને ૧૯૦૪ની સાલમાં પ્રગટ થતા “ અલ-
હિલાલ ” નામના માસિકમાં છાપવામાં આવી હતી પણ
અધવચે તે માસિક બંધ થઈ જવાથી વાર્તા અધૂરી રહી
ગઈ હતી તે બાદ સને ૧૯૦૬ની સાલમાં અમદાવાદના
પ્રખ્યાત અઠવાલિક ઇસલામી પત્ર “ પોલીટીકલ બોમ્બે ”
માં દર અઠવાડીએ પ્રગટ થઈ હતી અને વાચકોએ ધારવા
કરતાં વધુ ચાહથી વાચને પસંદ કરી હતી. તેજ વખતે
અનેક ગૃહસ્થોની ફરમાશથી આ વાર્તા જુદી છપાવવાનો
વિચાર હતો પણ ફરી અનેક કારણોને લીધે તે વિચાર
અમલમાં મુકાવો નહીં અને હવે વાંચકોના આગ્રહના સખબે
આ વાર્તા પુસ્તકના આકારમાં બહાર પાડવામાં આવી છે.

આ વાર્તાનો પ્લોટ તદ્દન સાદો છે તેથી તે વિષે કંઈ
પણ લખવાની જરૂર નેતો નથી.

— અગર મારી અલ્પ રતીના સખબે કોઈ બુલ રહી ગઈ હોય
તો તેની હેલથી મારી માગી આ દિબાચો ખતમ કરું છું.

આપનોજ

નિઝામુદ્દીન કુરેશી

અર્પણ પત્રિકા.

મી. મોહમ્મદહુસેન શેખ ઉસમાન શેખ
ઇન્સપેક્ટર નોર્થન ડીવીઝન
મુ. ગુંદી.

બહાલા ભાઈ ઉલટ્ટી !

આપણે જાને ઘણીજ નાની વયથી એક
બીજાના મિત્ર હીએ વિદ્યા અભ્યાસ પણ
સાથેજ કરેલો છે અને આજમુઘી આપણી
સગા ભાઈ જેવી મિત્રતામાં હુંટ પડવા પામી
નથી. એ બહુજ ખુશી થવા જેવું છે. આપણી
મિત્રતામાં નવેમ્બર ૧૯૧૩ થી વધારે થઈ
હવે આપણે સગાભાઈઓ કરતાં પણ વધુ
નિકટ સંબંધમાં આવ્યા છીએ, એટલે તમે
મારા હઝરતે અકદસ કિબલગા કાઅબા
ખવાળ હસન નિઝામી સાથેજ દહલ-
વીના મુરીદ થયા છો અને “ ઉલટ્ટી ”
નો એલકાબ પામ્યા છો તેની ચાહમાં મારી
આ સઉથી પહેલી ડીટેક્ટીવ વાર્તા તમનેજ
અર્પણ કરતાં આનંદ થાય છે.

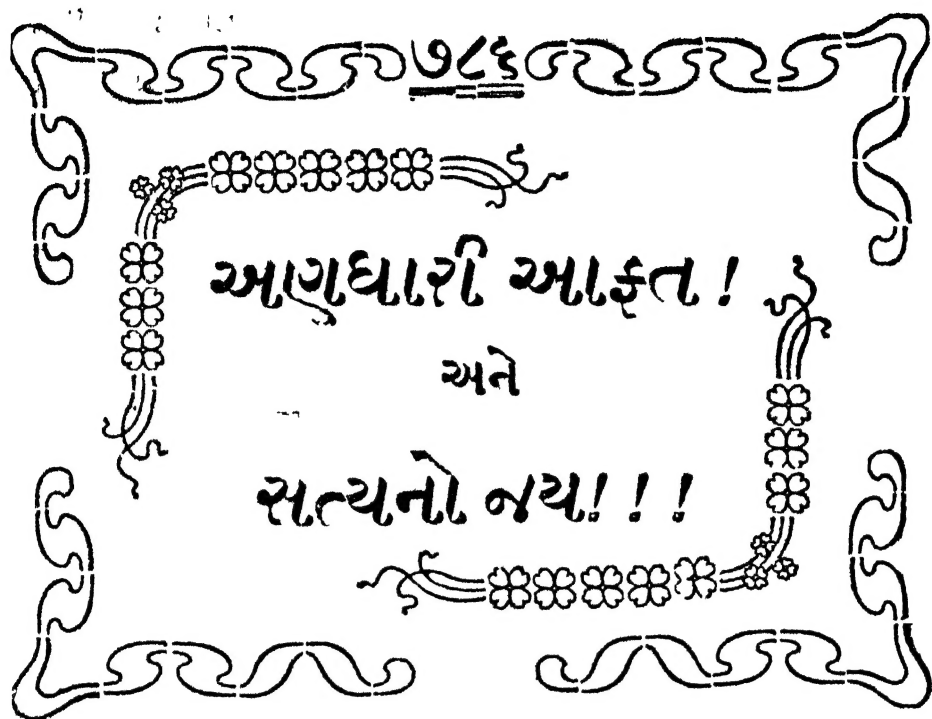
૧-૧-૧૪

પાચપટી

અમદાવાદ.

તમારોજ.

ગુલામ નિઝામુદ્દીન
કુરેશી “ પ્રેમી ”

પ્રકરણ પહેલું.

અમારી વાર્તાનો પરદો ગુજરાતના પાયતખ્ત અમદાવાદ શહેરની બહાર આવેલા શાહીબાગના રસ્તા ઉપર પડે છે. સવારના સુંદર સમયે વહીદુદ્દીન પોતાના બેટા શરદુદ્દીનને લઈ મુંબઈ મેલમાં મુંબઈથી આવનાર અનવરને લેવા અર્થે સ્ટેશન ઉપર જઈ રહ્યા છે. સવારનો વખત હોવાથી ગાડીવાળાને ગાડી જોડી પાછળ લાવવાનું કહી બાપ બેટા ધીમે ધીમે બંગલાના ઝાંપામાંથી નીકળી સ્ટેશન તરફ જાય છે. આજની મેલમાં મુંબઈથી આવનાર આપણી વાર્તાનો મુખ્ય નાયક અનવર પણ અમદાવાદનોજ રહીશ છે, બિચારાએ તહાનપણમાંજ માત પિતાનો માયાળુ

આશરે ગુમાવેલો હોવાથી હાથ તે પોતાના માત પિતાના
ખાસ દોસ્ત વકીલ જમીલુદ્દીન વકીલના વહીવટ નીચે
કેળવણીના મીઠ ફોળ ચાખી રહ્યો છે. જમીલુદ્દીન વકીલ
અમદાવાદમાં ધણાંજ પ્રખ્યાત વકીલ છે. જે કે તેઓએ
ગાંધીજી કાંઈ ડીટ મેળવી નથી, છતાં પોતાની કુદરતી
બાહેશીના સખએ સાદી નામના મેળવી જે પૈસે સુખી
હાલત ભોગવે છે. અનવરના પીતા અને એમને સારી
મીત્રતા હોવાથી તેઓએ પોતાના માત્રની નીશાની અનવર
ને સારી કેળવણી અપાવી હતી, જેના પ્રતાપે આ વરસે
અનવર બી. એ. ની ક્લિફ મેળવવા બાબતે થયો હતો,
જમીલુદ્દીન વકીલની પત્ની જે ત્રણ વરસ ઉપર ગુજરી
ગયાં હોવાથી અને એને કાંઈ ખાલ ગમ્યા ન હોવાથી
તેઓ અનવરને પોતાના સગા બેટા સમાન લેખત હતા,
અને અનવરની મીલકતનો વહીવટ કરવા ઉપરાંત પોતાની
સઘળી મીલકત પણ અનવરના નામ ઉપરજ કરી દેવાની
ધારણા રાખતા હતા. હાલમાં અનવરે બી. એ. ની પરીક્ષા
પાસ કરી પોતાનો વીચાર વીલાયત જવાનો જમીલુદ્દીનને
જણાવ્યો, જે તેઓએ ઘણીજ ખુશી સાથે કબુલ રાખ્યો, પણ
તેઓ જુના વિચારના હોવાથી વગર પરણેલા જવાનને વીલાયત
મોકલવો વ્યાજબી ગણતા નહોતા. તેથી તેઓએ અનવરનાં
લગ્ન કરી દઈ ફરી વીલાયત મોકલવાનો વીચાર કર્યો હતો.
અને તેને અનુસરી તેઓએ અનવરના લગ્નની વાત વહી-
દુદ્દીનને ત્યાં તેમની દીકરી જમીલા માટે મોકલી જે
વહીદુદ્દીને તરજ કબુલી લીધી પરંતુ તેમનો દીકરો શરફુદ્દીન
પોતાની બહેનના લગ્ન અનવરથી થાય તેમાં સખન નારાજ
હતો. જમીલુદ્દીને બપોરે વહીદુદ્દીન લગ્ન કરવા રાજી છે.

એમ જાણ્યું ત્યારે તરતજ અનવરને મુંબઈથી બોલાવી લીધો. જે આજની મેલ ત્રેનમાં મુંબઈથી આવનાર છે. પોતાનો દીકરો અનવરની સાથે જમીલાના લગ્ન થાય તેમાં નારાજ છે, એમ વહીવટદાર સમજી ગયેલા હોવાથી અત્યારે પોતાના દીકરાને સાથે લઈ સ્ટેશન ઉપર એટલા માટે જાય છે કે સ્ટેશન ઉપર ગાડીમાંથી ઉતરતાંજ અનવરની સાથે સરકુલીનની મુલાકાત કરાવી તેના જીવરનો રંજ ઓછો કરાવી નાંખું. વહીવટદાર પોતાની દીકરીને એટલા હેતુથી આહવા હતા તેટલાજ હેતુથી પોતાના દીકરાને પણ આહવા હોવાથી અત્યારે તેઓ બહુજ માયાળુ શબ્દોમાં પોતાના બેટાના મનમાંથી પોતાની દીકરીના ભવિષ્યના ખાવિંદ પ્રત્યેનો રંજ કાઢી નાખવા સમજાવી રહ્યા હતા. છતાં તે કાંઈ પણ રીતે માનતો ન હતો, તેથી છેવટની કાશીશ તરીકે તેઓ બોલ્યા.

“ બેટા હું તો અનવરમાં કાંઈ પણ જાતની જોડ જોતો નથી છતાં તું મને જતાવે તો હું હાલ તરતજ જમીલાના લગ્ન માટે ધનકાર કરી દેવા તક્યાર છું. ”

શું જતાવું અગ્ગા એક જોડ હોય તો જતાવું ને.

“ ત્યારે શું તે તદ્દન નાકાયક છે ? ”

“ જી હા ! એમજ છે ”

“ પણ કાંઈ સાબેનો ”

“ હું કહું છું ને ? ”

“ તું તો કહેજ છે, પણ તારી વિશ્વમાં મારી ખાસે તેની બાહોશી, લાયકી અને સમજદારીની અતેક

ચાએતીઓ છે, વળી તે ઉપરાંત અનવરને હું નહાન પણથી જોઈ, છું, અને તે ઉપરથી અનુમાન બાંધું છું તો જણાય છે કે તે જમીલાને માટે તો તદ્દનજ લાયક છે.

“ અબ્બા ? આપ ભુલ કરો છો ? ”

“ તો દીકરા તું મારી ભુલને બાંગ ”

“ આપને લોકોએ ભરમાવેલા છે ”

“ તો તું મને તે ભરમમાંથી મુક્ત કર ”

“ શું કહું અબ્બા ? ”

“ પણ કંઈ કહે તો ખરો : ”

“ મને અનવરનો ચહેરો જોતાંજ કુદરતી રીતે ધીઃકાર છુટે છે. ”

“ અહિં તો હું પણ લાચાર છું, કેમકે કાંઈપણ સખખ અથવા કારણ વિના ધીઃકાર છુટે એ અજબ જેવું છે. ”

“ પણ આપને લગ્ન કરવાં હોય તો કરો ને ? ”

“ તું નારાજ હોય ને હું કરું તે ઠીક નહિ થાય. ”

“ એમાં તે શું થવાનું હતું. શું મારા વિના લગ્ન નહિ થાય ? ”

“ દીકરા આવી અચપણની વાતો મુકી દઈ કાંઈ મજાબુત દલીલ દર્શાવી મારા મનને શાંત કર, નહિ તો હું સમજશ કે તારી વાતો નાદાનીયતથી ભરેલી છે. ”

“એમજ સમજો, પણ હું તો કાંઈ કાળે અનવર
જેવા બદમાશનું મોહકું નહિ જોઉં ”

“દીકરા ! તારી હઠ આગળ હું તો લાચાર થઈ
ગયો, ”

“ભલે ગમે તે થાવ ”

“પણ જોને ! તું મને તેની નાશાયકી કરવા માટે
એવી કાંઈની સાળી પી આપ, એટલે ફરી હું તારી ઇચ્છા
મુજબ કરું ”

“અબ્બા ! હું કાંઈ કહેતો નથી. આપને પુરો અધી-
કાર છે, પરંતુ હું એ લગ્નમાં શામેલ નહિ થાઉં ”

“દીકરા તારી નાદાનીથી બરેલી વાતો સાંભળી મને
બહુજ ખેદ થાય છે, માટે તું નાદાની મુકીને રાજ થા ”

“અબ્બા ! હું મારા દુશ્મનની સાથે જોનના લગ્ન
થાય તેમાં કેવી રીતે રાજ થઈ શકું ? ”

“દુશ્મન ! શાનો દુશ્મન ! તે બીચારો તો તારી
દોસ્તી માટે તરફડીઆં ખાય છે અને તું દુશ્મન સમજે,
અજબ ! ”

“આપ આહે તે કહો પણ જો જમીલાના લગ્ન
એની સાથે થશે તો હું ઝેર ખાઈને મરીશ.”

બન્ને બાપ દીકરાની વાતો અહિં સુધી પોંદ્યો હતી
કે રેલવેનો ઓપો આવી પહોંચ્યો. વહીવટીને ઓપો બંધ
હોવાનું પુછતાં પોસ્ટરે જણાવ્યું કે મેલ અમદાવાદના રટે-

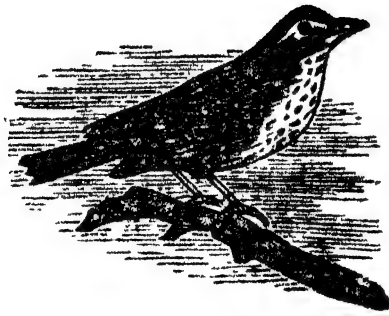
શનથી ઉપડી ચુક્યો છે. એ સાંમળી વહીદુદીને કહ્યું કે
 “ હવે સ્ટેશન ઉપર જવું નકામું છે કેમકે મેલ આવી
 પહોંચ્યો છે તેથી ચાલો પાછા ખંગલે જઈએ ” પણ શરી-
 રદુદીને મેલ ગાડી ચાલી જાય તે પછી ખંગલે જવાનું
 જણાવતાં બંને બાપ દીકરો ઝાંપાની પાસે ઉભા રહ્યા.

આ વખતે ઝાંપા ઉપર બંને બાપ દીકરા સિવાય
 બીજો એક માણસ ઉભેલો હતો, જેના ચેહરા ઉપરથી જ-
 ણાતું હતું કે તે કોઈ ભારે માંદગી ભોગવીને હાલમાંજ
 સારો થયેલો છે, તેના શરીર ઉપર ફાટેલા લુગડાં તથા
 માથા ઉપરનું મેલું ફાળીયું તેની ગરીબીની ગવાહી આપી
 રહ્યાં હતાં, તેની ઉમર આશરે ચાલીસ વરસની હતી છતાં
 માંદગીના સખખે કમરમાંથી વાંકા વળી ગયેલો હતો અ-
 ત્યારે તેના ચહેરા તથા લુગડાં લાંબી મુસાફરી કરીને આવી
 રહ્યો છે એમ ખત્તાવે છે. બંને બાપ દીકરા તેની પાસેજ
 જઈને ઉભા, એટલામાં મેલ ત્રેનની વીસલ થઈ અને ભક
 ભક કરતું એનજીન ઝાંપા પાસેથી પસાર થયું મેલત્રેન
 હાવાથી સ્પીડ પણીજ જોરની હતી. ઝાંપા પાસેથી પુરા
 ડબ્બા પસાર થયા હશે કે એક, એક ગાડીના એક ડબ્બામાંથી
 પીસ્તોલ પુટી, અને તેની ગોળી સનનન કરતી આવીને
 બીચારા શરદુદીનની છાતીમાં પેસી પીઠમાંથી નીકળી ગઈ
 ગોળી વાગતાંજ શરદુદીને એક ભવાનક ચીસ પાડી ભોંય
 ઉપર પડી તરફડીયાં ખાવા લાગ્યો એ જોઈ વહીદુદીનના
 હોશ ઉડી ગયા, અને તેઓ પોતાના દીકરા પાસે બેસી ગ
 બરાચલા ચેહરે છાતી કુટવા લાગ્યા શરદુદીન તરફડીયાં
 ખાતાં કાંઈક ખોલવાનું કરતો હતો પણ બીચારો એકે શબ્દ

બોલી શક્યો નહિ, અને નાડ ધીમી પડવાની સાથે ગોળીના સદમાથી પાંચ મીનીટમાંજ આ જહાનથી કુચ કરી ગયો.

વહીદુદદીને પોતાના યુવાન પુત્રને આમ એકાએક અકસ્માતિક રીતે મરતો જોઈ રૂદન કરવું શરૂ કર્યું, પણ પાસે ઉભેલા મુસાફરે કહ્યું કે “તમે લાશને એકદમ ઘેર લઈ જશો નહિ તો પોલીસને ખબર થયે મહા મુસીબતમાં સપડાવું પડશે ” આ વાત થઈ રહી હતી એટલામાં વહી-દુદદીનની ગાડી આવી પહોંચી. જેમાં તરતજ લાશને નાખી ગાડી ખંગલા તરફ હંકરાઈ ગઈ, અને પેલો મુસાફર અફ-સોસ કરતો શહેર તરફ રવાના થયો.

પ્રકરણ બીજું.

અમદાવાદ શહેરના નામીયા ડીટેક્ટીવ ઇન્સ્પેક્ટર બહાદુરખાન અસલ પંજાબના રહીશ હતા, પણ નહાનપણુથી અમદાવાદમાં આવી પોલીસની નોકરીમાં જોડાઈને તથા અમદાવાદમાં જ લગ્ન કરી લઈને તેઓ પુરેપુરા ગુજરાતી બની ગયા હતા. તેઓએ નેક નિષ્ઠા અને ભલાઈથી નોકરી કરેલી હોવાથી માત્ર થોડીજ મુદતમાં ડીટેક્ટીવ ઇન્સ્પેક્ટરની ઉંચી પાયરીએ ઘૂસ્યા હતા. આખા મુંબઈ ઇલાકામાં એમના જેવો ચાલાક અને મહેનતુ માણસ છુપી પોલીસ ખાતામાં ન હોવાથી એમેર તેમની ચાલાકી, ચતુરાઈ અને ભલાઈની પ્રશંસા થઈ રહી હતી. આપણી વાર્તા શરૂ થાય છે તે વખતે તેમની વય આશરે ત્રીશ વરસની હતી.

સવારના નવ વાગ્યાના સમયે પાંચકુવા રોડ ઉપરના એક બેઠા ઘાટના બંગલામાં ડીટેક્ટીવ સાહેબ બેસીને નાસ્તો કરી રહ્યા છે, એટલામાં પટાવાળાએ અંદર આવી એક ચીઠી આપી અને કહ્યું કે એક માણસ બહાર આવ્યો છે તે આપથી મળવા માંગે છે. બહાદુરખાને ચીઠીને વાંચી તો તેમાં “ મોહમ્મદ રશીક-સુરત ” લખેલું હતું, તેથી કાંઈક વિચાર કરીને પટાવાળાને પૂછ્યું,

“ આ ચીઠી મોકલનાર માણસ પ્રથમ આપણે ત્યાં આવેલો છે કે ? ”

“ નહિં સાહેબ આ પહેલીજ વખતે આવેલો હોય તેમ જણાય છે, અને લીખાસ ઉપરથી તો તે કાંઈ બીખારી હોય એમ લાગે છે. ”

“ તેની ઉંમર કેટલી છે ? ”

“ આશરે સાઠેક વરસની હશે ”

“ તે સુરતનો રહીશ હોય એમ લીખાસ અથવા ચેહરા ઉપરથી વરતાય છે ? ”

“ નહિં હું કાંઈ ઠહી શકતો નથી. ”

“ ઠીક પાસેના રૂમમાં બેસાડ ”

“ બહુ સારું સાહેબ ”

પટાવાળો સલામ કરીને બહાર ગયો, અને બહાર ઉભેલા માણસને બંગલાના એક ઓરડામાં બેસાડી પોતે બહાર ચાલ્યો ગયો. પાંચેક મીનીટ નહિ થઈ હોય કે પાસેનો પરદો ઉંચકાયો અને તેમાંથી બહાદુરખાન ઓરડામાં આવી પેલા માણસને પગથી માથા સુધી નીહાળી “અસ સલામો અલયકુમ ” કહી એક ખુરસી ઉપર બેસી ગયા. એટલે પેલો આવેલો માણસ કે જેનું નામ મોહનમદ રશીક હતું તે “ વલયક મુસ્સલામ ” કહી ઉભો થઈ ગયો અને પોતાના બંને હાથ જોડી બોલ્યો;

“ શું અત્યારે હું અખ્યાત ઇન્સ્પેક્ટર બહાદુરખાનની સેવામાં ઉભેલો છું ? ”

“ જ હા ! હું તેજ તાબેદાર છું ” એટલું કહી બહાદુરખાને મોહમ્મદ રફીકને બેસવાનો ઇશારો કર્યો “આપ અહિં કેમ પધાર્યા છો ?”

“ શું અરજ કરું ? પણ ટુંકમાં એટલું જ કે ગરીબ છું, નિરાધાર છું, અનાથ છું અને દુખીઆરો છું તથા લુટાએલો છું. જેથી આપની પાસે દાદ મેળવવા આવ્યો છું. પહેલાં અમીર હતો, હાલ ગરીબ છું, પરંતુ આશા છે કે આપની મહેરબાની બરેલી દાશીશથી હું મારી ગુમાવેલી અમીરી પાછી મેળવી શકીશ. ”

“ હું તમોને જોઈને ધણેજ દીક્ષગીર થયો છું; તમે તમારી સઘળી હકીકત કહો તે પછી હું મારી બનતી દાશીશ કરીશ. કહો અત્યારે ક્યાંથી આવો છો ? ”

“ જેલમાંથી ”

“ જેલમાંથી ! કારણ ? ”

“ ગુન્હો કરી જેલમાં ગયો નહોતો ”

“ ત્યારે ? ”

“ હું આપને મારી સઘળી હકીકત કહું છું અને આશા રાખું છું કે આપ તેને સાંભળી મારા જેવા નિરાધારની સહાય કરવામાં લગારે પાછી પાતી કરશો નહિ ”

“ જુઓ સાંભળો. જો તમારી હકીકત સાચી હશે અને તમે ખરેખરા નિર્દોશ હશો તો હું તમારા કામમાં જીવ બનતી દાશીશ કરી તમારી આશા પૂરી કરીશ ”

“ વાર ત્યારે સાંભળો સાહેબ !

મારું નામ મોહમ્મદરઝીફ છે અને મારા બાપનું નામ મોહમ્મદરઝીફ હતું. હું તથા મારા વડવાઓ સુરતના રહેવાશી હતા મારા બાપ સુરતની એક મીઠામાં કેશી અર તરીકે નોકર હતા મારી બાળવયમાંજ મા ગુજરી ગઈ હતી હોવાથી મારા બાપે બીજું લગ્ન કરી લીધું નહીં. અને મને પાળી પોષી મોટો કર્યો. અને નહાનપણથીજ લલચવા ઉપર બહુજ પ્રીતિ હોવાથી પંદર વરસની વયે પહોંચતા તો હું ગુજરાતીની સાત ચોપડીઓ લખી ઇંગ્લેન્ડની ચોપડી ચોપડી લલચવા લાગ્યો તે વખતે મારા પિતાએ મારું લગ્ન કરી આપ્યું. મારા લગ્નની વખતે મારી વહુની ઉંમર આશરે નવ વરસની હતી. લગ્ન થવા પછી આઠ વરસે મારી વહુ મારે ઘેર આવી. પણ તે એવા શુદ્ધ લગ્નને આવી કે તેના આવવાના થોડાજ દીવસ પછી મારા બાપ બેહેશ્તનશીન થયા. મારા બાપે પોતાની આખી જીંદગી ધંધા રોજગારમાં ગુજારેલી હોવાથી મરણ વખતે તેઓ મારા વારસામાં એક લાખ રૂપિયા રોકડા કે જે બેંકમાં મુકેલા હતા અને એક વિશાળ મકાન કે જેમાં અમે રહેતા હતા તે મુકી ગયા હતા. મારા બાપના મરતાંજ મીલના માલિકે મારા બાપને જોખમ બરેલો હોદ્દો મને સોંપ્યો. તે વખતે મારી ઉંમર લગભગ ચોવીસ વરસની અને મારી સ્ત્રીની ઉંમર આશરે અઠાર વરસની હતી. મારી સ્ત્રીનો ચહેરો અંદરમાન દીપ્તો હતો, પરંતુ તે ઠાંધ બણેલી ગણેલી નહોતી. મને મીલમાં કેશીઅર થયાને આશરે પાંચ વરસ ગુજરી ગયા તે અરસામાં ઠાંધ પણ સંતાન થયું નહીં તેથી મારી સ્ત્રી

દીલગીર રહેવા લાગી તેણી ખીજ લોકોના બચ્ચાંઓને જોઈ પોતાના પેટનાં બાળક માટે બહુ મોટી હોંસ રાખતી હતી અને હું પણ બચ્ચા માટે બહુ બચેન હતો. તેથી એક દિવસે મેં મારી સ્ત્રીને બહુજ દીલગીર થએલી જોઈને કહ્યું “બહાલી ! ખુદા જે કરે તે ખરું, તેમાં દીલગીર થવું ન જોઈએ. જો તને બચ્ચાં થવાનાં હશે તો તે તો થશે જ. પણ જો તારી તખીયત મુંઝાતી હોય તો આપણે કોઈ સગાના બચ્ચાંને દત્તક લઈ લાલ તરત તો આ દીલગીરી ઓછી કરીએ.” આ સાંભળી મારી વહુના ચેહરા ઉપર ખુશીનો પ્રકાશ ચમકવા લાગ્યો, અને તેણીએ મક્કઠાતાં મને જવાબ આપ્યો કે “સ્વામી ! બાળકની ઇચ્છા કોને ન હોય ? આ કુદ્રતની અનુપમ બક્ષીસથી બેનસીબ રહેતાં કોણ દીલગીર ન થાય ? પણ શું કરીએ જે ખુદા કરે તે ખરું. તેનાથી નાઉમેદ ન થવું જોઈએ. દત્તક લેવાની વાત તો ઠીક છે, પણ કોને દત્તક લેવો તેનો એક મોટો સવાલ છે તમારા સગાઓમાં તો એવો કોઈ નથી. હા ! વડોદરામાં મારી માસીનો છોકરો એહમદ છે જેની વય હાલમાં લગભગ અઠાર વરસની હશે તેને જો ઇચ્છા હોય તો બોલાવો. બહુજ બાહોશ અને હુશિયાર છોકરો છે.”

મેં મારી વહુની મરજી અનુસાર એહમદને વડોદરેથી બોલાવી પોતાની પાસે રાખ્યો. અને ધીમે ધીમે ધરના ઠારોબારમાં કાબેલ બનાવી મીઠાના કામમાં પણ હુશિયાર થયો. એહમદને કુદ્રતી રીતે સારો અને મજબુત મગજ પ્રાપ્ત થએલો હોવાથી ધારવા કરતાં પણ થોડી મુદતમાં તે દરેક ઠારોબારમાં હુશિયાર થઈ મને મોટો મદદગાર થઈ

પડ્યો. એમ કરતાં બીજા ત્રણ વરસનો ગાળો પસાર થઈ ગયો. એક દીવસે રવીવાર હેવાથી હું ધરમાં હતો, અને બપોરનું ખાણું ખાઈ મારા ધરના અંદરના ઓરડામાં સુઈ રહ્યો હતો. એકાદ કલાક સારી પેઠે ઉંધ લીધા પછી એકાએક મારી આંખ ઉઘડી ગઈ, અને બહારના દીવાનખાનામાં કોઈ વાતો કરી રહ્યો હોય તેમ સંભળાયું, તેથી હું તરતજ ઉઠ્યો અને દીવાનખાનામાંથી આવતા સાદને સંભળવા લાગ્યો.

પરવર દિગાર ! તે સાદ કોનો ? મારી સ્ત્રી અને મારા દત્તક એકમદનો ? તરતજ હું ઉઠ્યો અને દરવાજાની ફાટમાંથી જોવા લાગ્યો. આહ ! મેં શું જોયું ? મારી સ્ત્રી અને એકમદ દીવાનખાનામાં પક્ષંગ ઉપર નગ્ન સ્થિતીમાં સુતા સુતા વાતો કરી રહ્યા છે. આ જોઈ મારી આંખોમાં અંધારાં આવી ગયાં અને હું પડતો પડતો બચ્યો અને સબર કરી પાછો પક્ષંગ ઉપર બેસી ગયો. થોડીવાર બેઠા પછી ગુસ્સામણિ ગુસ્સામાં પાછલા બારણેથી હું બહાર ચાલ્યો ગયો અને એક સાંજના વખતે ઘેર આવી મારી સ્ત્રીને એકાંતમાં બોલાવીને કહ્યું.

“ મારો એવો મત છે કે તમે એકમદથી પરદો કરો.

“ કારણ ? ” મારી સ્ત્રીએ કુતૂહલ સાથે સવાલ કર્યો.

“ કાંઈ કારણ

નહિ; માત્ર મારી ઇચ્છા.”

“કેવી વિચિત્ર ઇચ્છા ! મસીઆઇ ભાઈ અને વળી
પણ દત્તક પુત્ર તેનાથી હું પરદો કરું ? ”

“હા એમાં શું થયું ? ”

“ત્યારે તેને તમે દત્તક નથી ગણતા ? ”

“ગણું છું. ”

“તો ફરી તેનાથી પરદો કરવાનું કારણ ? ”

“માત્ર મારી ઇચ્છા, મરજી, અને આજ્ઞા. ”

“વાહ ! બહુ સારી આજ્ઞા; કાલે ઉઠીને તમે તો
કહેશો કે બજારમાં બેસ. ”

“હટ ! એ વાત જુદી છે; અત્યારે તો તમારે મા-
રો હુકમ માનવો પડશે. ”

“અને જો ન માનું તો ? ”

“તો તમારા માટે સારું નહિ થાય. ”

“એટલે ? ”

“મારે તેના ઇલાજ લેવા પડશે. ”

“ઇલાજ ? કેવો ઇલાજ ? તમારો ઇલાજ છુટકો
આપવામાંજ સમાય છે. ”

“ચાલ સુપ થઇ જા; વધુ ન બોલ. ” મીઝજ
બોતાં કડકીને કહ્યું.

“શું સ્ત્રી જાતી સમજીને ડરાવે છે કે ? જો એ-
મજ હોય તો મારું તમારો સાથે નહિ નભે ” ગારી સ્ત્રી-
એ હિન્મતથી જવાબ આપ્યો.

“શું ગાંડી થઇ છે કે આમ વગર વિચારે બોલે છે?”

“હું તો કાંઇ ગાંડી થઇ નથી. ગાંડા તો તમે થયા
છો કે વિચિત્ર વાતો કરો છો. ”

તું તેને વિચિત્ર સમજ કે ગમે તેમ સમજ મેં જે
આજ્ઞા કરી છે તે તારે માનવીજ પડશે કેમ કે મેં તારી
તથા એહમદની કીવાનખાનામાં થતી વાતો સાંભળી તમારી
સ્થિતિને સારી પેઠે જોઇ છે તેથીજ આ આજ્ઞા કરવી પડે
છે ”

આ સાંભળતાંજ મારી સ્ત્રીના હોશ ઉડી ગયા, એકરા
નો રંગ શીકો પડી ગયો, અને પગ ધુરજવા મંડી ગયા જ
વાળ આપવા ચાહતી હતી પણ હોઠોના ધુળરાથી બોલી
શકી નહિ અને ઢોંગ કરી રડવા લાગી આ જોઇ હું ત્યાંથી
ઉઠીને બહાર ચાલ્યો ગયો. જ્યાં દરવાજા ઉપર એહમદ
ઉભો હતો. તેના એકરા ઉપરથી સપાટ જણાતું હતું કે
તેણે અમારી વાતો સાંભળી છે, મેં એહમદને પાસે બોલા-
વ્યો અને કહ્યું કે “એહમદ ! તું આજથી જનાનામાં
જતો નહિ એમાં ખોટું માનવાનું કાંઇ નથી. એક ભેડ છે
તેથી મારે આ આજ્ઞા આપવી પડી છે ” આટલું કહી હું
બહાર ફરવા માટે ચાલ્યો ગયો. સાંજના આવીને જોઈ
છું તો ઘરમાં મારી સ્ત્રીનો પ્રતો નથી, ત્રીજેરી ઉપડેલી

“ હું તો એમ ધારું છું કે તેઓ ગુસ્સાના માર્યા અહિં પાડપાડોસમાં ગયા હશે, ગુસ્સો ઉતરતાંજ ચાલ્યા આવશે. ”

“ આખરેદારોમાં આવું નહોતું થયું ”

“ ખરેખર! આ પહેલોજ ખનાવ છે ”

અસોસ ! તે રાત મેં મહા મુશ્કીનતે પથારી ઉપર આજોડતાં ઠાપી અને સવારમાં ઉઠીને મીલમાં ગયો. ત્યાં જઈને જોયું તો ત્રીજેરી ઉધાડી પડેલી છે, અને બેંકની છુક તથા ખીજ મીલના કીંમતી દસ્તાવેજો ગુમ થએલા છે. આ જોઈ મારા શરીરમાં ધુળરી છુટી અને હજુ હું ઠાંધ વિચાર કરું તે પહેલાં તો દસ હજારની નોટોનું બંડલ ગુમ થએલું જણાવ્યું હાય ! તે વખતે મારી સ્થિતિ ધણીજ દયાજનક થઈ પડી અને તે વખતે જમીન જમ્યા અપતે તો હું જશ્વર તેમાં સમાઈ જતે મીલની આવી ગજમનાક ચોરીની હું કાઢને ઠાંધ ખખર આપું તે પહેલાં તો મીલનો માલેક પોલીસ દુકડી લઈને આવી પહોંચ્યો. પોલીસે મને પોતાના કબજામાં કરી મારા ઘર ઉપર જતી લઈ ગયા જ્યાંથી મીલના કીંમતી દસ્તાવેજો મળી આવ્યા. આ જોઈ મારા દોસ્તો દુસ્મન થઈ ગયા. મારા પોતાના માણસો પરાયા બની ગયા, જુઠા આરોપે અને બનાવટી સાક્ષીઓના પ્રતાપે મારા ઉપર કેસ મંડળ્યો અને તેમાં છેવટે મારી હર થઈ એટલે વગર લેને દેવે દશ વરસ સખત મજૂરીની સજા મને કરવામાં આવી અને હું જેલમાં ગયો. જેલમાં મારા ઉપર બહુજ જુલમ ગુજારવામાં આવતો હતો.

કાંઈ જેલના સત્તાવાળાઓને કાંઈ લાંચ આપીને મારા ઉપર જીલ્લમ કરાવતો હોય તેમ જણાતું હતું જેલના જીલ્લમથી હું એકજ હતો કે જે બચાવે બહાર આવ્યો. જો કદાચ મારી જગ્યાએ બીજો કાંઈ હોત તો તે ક્યારનોએ મોતના બીછાને મીડી ઉંધમાં પડ્યો હતો. જેલમાંથી છુટ્યા બાદ હું મારે ઘેર ગયો તો જણાયું કે મારો ફક્ત એકમદ ધર વેચી તથા બેઠના એક લાખ રૂપિયા ઉપાડી મારી સ્ત્રીને લઈ કોણ જાણે કઈ તરફ રવાના થઈ ગયો ! હા ! હું બચારથી જેલમાંથી છુટ્યો છું ત્યારથી મને એવું જણાય છે કે દરબજે મારી સાથે એક માણસ ઓળાની પેઠે ફરે છે. હું માત્ર આપની પાસે દાદ ચાહવા અહિં આવ્યો, રેલનો ઝાંપો મુંબઈ મેક્કનો વખત હોવાથી બંધ હતો, બચારે મેલ ત્રેન પસાર થઈ ત્યારે ત્રેનના એક ડબ્બામાંથી કાંઈએ પી-સ્તોલ ટાંકીને મારા ઉપર ગોલી છોડી પરંતુ ભોગજોગે તે ગોલીનો ભોગ હું ન બનતાં મારી પાસે ઉભેલો એક વીસ વરસનો યુવાન બની ગયો, અને તે બીચારો તેજ વખતે મરણ પામ્યો. હું અત્યારે આપની પાસે આવ્યો તે વખતે પણ ઓળો મારી પાછળ હતો અને દાલ તે આપના બં ગણાની બહાર ઉભો છે. હું આપની કીર્તી અને કળકુતો-હની તારીફ સાંભળી મદદ માંગવા આવ્યો છું આશા છે કે આપ મને નિરાશ નહીં કરો ”

મેહમદ રશીદુ દુઃખી કથન સાંભળી બહાદુરખાન દીલગીર થવાની સાથે ભારે વિચારમાં પડી ગયા, અર્ધા કલાક સુધી તદ્દન ચુપ રહેવા પછી કાંઈક વિચાર કરીને બોલ્યા.

“ તમારી સ્ત્રીનું નામ ? ”

“ વહીદા બેગમ ”

“ બેંઠમાં તમારા કેટલા રૂપીયા હતા જે તમારા કનકે ઉપાડી લીધા ”

“ એક લાખ ”

“ ઘર કેટલી કીમતનું હશે ? ”

“ ત્રીસ હજાર ”

“ ઘર કયા મોહલામાં હતું ? ”

“ સોદાગર વાડામાં ”

“ તમારા દત્તક એહમદનો ઢંગડોળ કેવા છે ? ”

“ ખુશસુરત ગોળ ગોળ ચેહરો, ઘટકાળી ભમરો, મોટી મોટી આંખો, સાધારણ કદ અને ડાયા ગાત્ર ઉપર બે આનીના જરાયર ફાળો ડાઘ છે ”

“ હીક ત્યાં હું તમારી મદદ કરીશ જરા મારો સાથે આવો. આટલું ઠક પહાદુરખાન રફીકને અંદર ઓરડામાં લઇ ગયા, ઓરડામં દેન અંધારું હતું એક પીગનું મેલું પશુ દેખાતું નહોતું. એટલામાં પહાદુરખાને દીવાલ ઉપરનો ખટન દાખ્યો એટલે તરતજ વીજળીની રોશની થઇ ગઇ એટલે જણાયું કે તે ઓરડાની દીવાલો ઉપર તથા કબાટોમાં સેંઠડો જાતના લીખાસો અને દાઢી તથા મુઠો મુ-

કેલો છે તથા અનેક જાતની દવાઓની સીસીઓ પણ ઝો-
ડવેલી છે. એટલામાં બહાદુરખાને મોહમ્મદ શરીફને ઠહયું.

“ તમારાં લુગડાં ઉતારી આ ઘોતી પેહરો ”

“ બહુ સારું પણ ”

“ પણ બધું અહિં આલે નહિ હું જે ઠહું તે કરો ”

“ જેવી આગા ”

“ આમ આવો ”

“ આવ્યો સાહેબ ”

“ આ બાલટીને નળની નીચે મુકી નળ ઉધાડો ”

“ નળને ઉધાડ્યો. ”

“ ઠહવાની કાંઈ જરૂર નથી હું પોતે જોઈ રહ્યો છું ”

“ મારી છલ થઈ ગઈ ”

“ બાલટી પુરી બરવા દો ” બહાદુરખાન મુઝમાં હ
રતા હરતા બોલ્યા.

“ બહુ સારું ”

જેટલીવારમાં બાલટીમાં પાણી ભરાયું તેટલીવારમાં
બહાદુરખાને પોતાનો ડરેસ બદલી નાંખ્યો એટલે તેણે રાગ
ન વીગેરે રસાયણી વસ્તુઓ લગાવી પોતાનો એકરો આપ્યો

હુબ મોહમ્મદ રશીક જેવો બનાવી તેના લુગડાં પેઢરી લી-
ધા અને બાજુ આખાદ મોહમ્મદ રશીકજ ન હોય તેવ
બની ગયા તે બાદ એક શીશી ઠપાટમાંથી કાઢી તેમાંની
દવા લઈ બાલટીના પાણીમાં નાખી અને અરાતરો લઈને
મોહમ્મદ રશીકની દાઢી તથા મુંછો બોડી બાલટીના પાણીથી
તેનું મોહડું ધોવરાવ્યું બાલટીના પાણીથી મોહડું ધોતાંજ
મોહમ્મદ એક હમામદાર ચેહરાવાળો બની ગયો અને તે
ઊપર બનાવટી દાઢી મુજ લગાવી મોહમ્મદ રશીકને પુરેપુરો
કાણુલી પઠાણુ બનાવી દીધો જ્યારે બંને જણા પોતપોતા-
ના લીલાસમાં પુરા સજ થઈ ગયા ત્યારે બહાદુર ખાને
મોહમ્મદ રશીકને એકસો રૂપિયાની નોટ આપતાં કહ્યું.

“ હવે આ તમે તમારા ખર્ચ માટે રાખો અને
જ્યારે તમારી મીલકત તમને પાછી મળે ત્યારે આપજો.

“ ખુદા આપનું બલુ કરે ” મોહમ્મદ રશીકે આભાર
માની નોટ લઈને ગળવામાં મુકતાં કહ્યું.

“ આ તમારો ચેહરો બનાવટી છે માટે પાંચ ૭
દીવસ સુધી મોહડું ધોતા નહિ ”

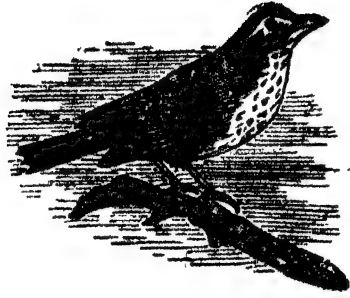
“ જેવી આપની આજ્ઞા ”

“ ત્યારે હવે અહિંથી નિડરપણે બાવ કેમકે આજ
સુધી જે આજો તમારી પાછળ ભમતો હતો તે હવે ભ-
મશે નહીં ”

“ પણ મને તો બહુ ખીંક લાગે છે ”

“કાંઈ ચિંતા ન કરો, હવે હું ઝોળાની સારી પેઠે ખગર લમ્પચ તમે અંહિથી જવ અને સ્ટેશનની પાસે આવેલી ધર્મશાળામાં જમને મુકામ કરો અને દર અઠવા-ડીઝો મારી મુલાકાત લેતા રહેજો.

મોહમ્મદ સ્ત્રીક આ સાંભળી પોતાને દીવાસો દેવાર મદદગારને આશીરવાદો આપતો રવાના થયો અને આપણે મહાદુર ડીટેક્ટીવ સાંજ થવાની વાટ જોતો બેઠો.

પ્રકરણ ત્રીજું.

અમદાવાદની પશ્ચિમે સાબરમતી નદીના કીનારે આવેલા જંગલોની લાઇનમાં એક પીળા રંગનો બડા ઘાટનો જંગલ વકીલ જમીનુદીનની માલેકીનો હોવાથી તે જમીનહાઉસના નામથી ઓળખાય છે. અત્યારે જપોરના બે વાગી ગયા છે. વકીલ સાહેબ સખત તાપના સળખે ખસતી ટટાઓ લગતી તેમાંથી આવતી ઠંડી પવનની લે-હકીઓમાં પોતાના પલંગ ઉપર પડ્યા છે અને હમણાંજ ઉંઘ્યા હોય એમ જણાય છે એટલામાં કોઇના પગનો ધ્વજકારો સાંભળીને તેઓને આવેલી ઉંઘ ઉડી ગઇ.

વકીલ સાહેબ અસલ અહિનાજ રહીસ છે. હાલમાં તેઓની વય ચાલીસ વરસની લગભગ છે. આજથી બે વરસ પહેલાં તેમની પત્નીનો સ્વર્ગવાસ થતાં તેઓ ભારે શોકમાં આવી પડ્યા છે હરવા ફરવાનું મોજશોખ કરવાનું સર્વે તજ દીધું છે. એમ તો બે ચાર બચ્ચાઓ થયાં પણ તે ગુજરી ગએલાં હોવાથી અત્યારે તેઓ અપુત્ર હતા. પરંતુ પોતાના મીત્રના પુત્ર અનાવરને પોતાનો પુત્ર સમજી તેને કાબેલ જનાવવાને અથાગ મહેનત લઇ રહ્યા છે. સાહેબના ગરીબ ગરબાઓનાં કેસો મફત લેતા હોવાથી તેઓની કીરતી ચોમેર પ્રસરી રહી છે. વકીલ સાહેબ ખાણું લઇને લગાર પોઢ્યા હતા કે કોઈના આવવાથી જાગી ઉઠ્યા. આવનાર માણસ ખીજે કોઇ નહિ પણ. આપણી વાર્તાના

નાયક અનવર છે. તેનો ખુબસુરત ચહેરો દુશ્મનને દયા ઉપજાવે તેવો હતો. વીસ બાવીસ વરસની વયનો તે એક ફાંકડો જુવાન હતો. અત્યારે તેના શરીર ઉપર હીંદુસ્તાનની ફેશનની કાળી અચકન અને માથા ઉપર તુર્કી ટોપી છે. જેવો તે જમીલુદીનના ઝોરડામાં દાખલ થયો કે જમીલુદીને કહ્યું.

“કાણુ અનવર ?”

“છ હા ! આપનો સેવક ”

“આ વખતે કઈ મુંબાઈની ત્રેન આવી ?”

“હાલ હું મુંબાઈથી નથી આવ્યો પરંતુ વીરમગામથી આવું છું”

“વીરમગામથી ! એટલે ?” અજાબ ચતાં વકીલ સાહેબે પુછ્યું.

“હું સવારની મેલમાં મુંબાઈથી આવ્યો હતો.

“તો ફરી અત્યાર સુધી ક્યાં રહ્યો, તે તો મને મુંબાઈથી આવેલા ઠગમગમાં લખ્યું હતું કે હું એક જે દીવસ સુરત રોકાઈશ. અને ફરી કાલે તાર આવ્યો તેમાં આજે મેલમાં આવવાનું લખ્યું હતું અને અત્યારે ફરી વીરમગામથી કેવી રીતે આવે છે ? દીકરા ! આ કેવી મું-ચવણ બરેલી વાત !”

“ઠાઠાજી ! હું તો સવારની મેલમાંજ અહીં આવ્યો હતો પરંતુ ત્રેનમાં સુધ જવાથી વીરગામ પહોંચી ગયો.”

“ વાહ ! એવી તો ઠવી ઉંધ ? ”

“ હશે ! પણ એક બહુજ દીવંગીરીની વાત થઈ ”

“ શું ખેરીયતતો છેને ? ” વકીલ સાહેબે ગભરાઈને પુછ્યું.

“ હા ! ગભરાવાની કાંઈ વાત નથી, એ તો મેં એક રીવોલ્વર (પસ્તોલ) મુંબઈથી ખસેડી રાખી આમાં ખરીદી હતી, અને બહુ મોટી ચાહનાથી તેના ઉપર મારું નામ સોનેરી અક્ષરોએ ખેંદાવ્યું તે મારા ઉંઘી જવાથી ફાઇએ ચોરી લીધી ”

“ ખરેખર ? ”

“ જી હા ! ”

આ સંભળતાંજ વકીલ સાહેબના હોશ ઉડી ગયા. અને ચહેરાનો રંગ શીકો પડી ગયો એ જોઈ અનંત બેસ્યો.

“ આપ શું કરવા ગભરાઓ છો. માત્ર ખસેડી રાખી બનીજ હતી, ”

“ અરે પણ દીકરા બહુ ખોટું થયું ” જમીણુદીને નિઃસ્વાસ નાંખી કહ્યું.

“ જોડું થાતું ? ” જવાબની ઈતેભરી ગનવર જોડ્યો.

“ અરે અત્યારે મારા મનમાં હજારો વિચારો આવે છે. ”

“ પણ આમ એકાએક શોકાતુર બની વિચારો આવવાનું કારણ ? ”

“ હા મને જરૂર ખાત્રી છે કે તેજ કંઈ નાદાની છે ” વિચારોના ઘોડા દોડાવતાં વઢીલ સાહેબે કહ્યું.

“ કેવી નાદાની ? કાકા જરા સમજ પાડીને કહો. મને આપની વાતોથી ગભરામણ થાય છે ”

“ લે ત્યારે સંભળ તને યાદ હશે કે મેં તારા લગ્ન માટે લખતાં લખ્યું હતું કે તારા લગ્ન સંબંધી સર્વે કંઈ રાજી છે, પરંતુ એક ચરકુદ્દીન નારાજ છે ”

“ હા, આપે લખ્યું હતું અને તે મને સારી પેઠે માદ છે, પણ તેને અને આજની વાતને શું લાગતું વળાં મતું છે ? ”

“ જરા ધીરજ ધર, હું કહું છું કે આજની વાતને તે વાત સાથે કેટલો મોટો સંબંધ છે ”

“ જલદીથી કહો, નહિ તો હું આવી વાતોથી જરૂર ગાડા થઈ જઈશ ”

“ કહું છું, પણ તે પહેલાં મને તું સાચેસાચું જ-
ણાવ કે શરુદ્દીન પ્રત્યે તારા મનમાં લગારે ધીકાર કે
નારાજી છે ? ”

“ નહિ ખીલકુલ નહિ ”

“ ખુદા કરે ને એમજ હોય ” આકાશ તરફ હાથ
ઉઠાવતાં વકીલ સાહેબ બોલ્યા.

“ અને એમજ છે, પણ ઠાકા જરા આ ઠાગળ
લઇને કોઇ માણસને સ્ટેશન માસ્તરની પાસે મોકલે તો
સારું થાય ”

“ ઠાગળમાં શું લખ્યું છે ? ”

“ મારી ચોરાયલી પીરતોલ બાબે તપાસ કરવાનું
લખ્યું છે ”

“ જાત્ર હું આપું ” આટલું કહી જમીનુદ્દીને ઠાગળ
લઇને ફાડી નાંખ્યો.

“ આપની તખીયત તો સારી છેને ? ” અનવરે વ-
કીલ સાહેબની આવી વાતો સાંભળી તથા ઠાગળને વગર
લેવેદેવે ફાડી નાંખતાં જોઇ અજબ થતાં પુછ્યું.

“ હા એમ છે ખરું, પણ તે કોઇ સાંભળ્યું ? ”

“ નહિ, કોઇ નવી વાત સાંભળી નથી ”

“ ઠીક, પણ તું મેલમાં આવ્યો તે વખતે કયા કંઠા-
સમાં હતો ? ”

“ સેઠ-ડમાં ! ”

“ તે ડબ્બામાં બીજો કોઈ ઉતાર હતો ? ”

“ હા, એક યુરોપીયન હતો. ”

“ અમદાવાદ સ્ટેશનની પાસે પીસ્તોત્ર કુટ્યાની બાજત
ઠાંધ સાંભળ્યું છે

“ ના ! ”

“ ભારે આશ્ચર્યની વાત ? ”

“ હું તો સુરત ઉપર ઉઘ્યો તો ઠેક વીરમગામ જઈ-
નેજ ઉઠ્યો ”

“ ખુદા કરેને એમજ હોય ”

“ પણ છે શું ? જરા કહી દે તો સારું ? ”

“ શું કહું દીકરા, આજે એક ભારે ગમખવાર બનાવ
બન્યો છે ”

“ ગમખવાર બનાવ કેવો ? ”

“ સવારમાં તને સ્ટેશન ઉપર લેવા ઠાળે વહીવટદાર
પોતાના બેટા શરફુદ્દીનને લઈને આવતા હતા ”

“ હા તો શું કાંઈ કચરાઈ ગયું ? ” અનવરે ધીરજ જોઈ દેતાં કહ્યું.

“ નહિ ”

“ ત્યારે ઝટ કહો મને બારે ચિંતા થાય છે. ”

“ એટલામાં રેલનો ઝાંપો બંધ હોવાથી જાને બાપ દીકરો ઝાંપા ઉપર ઉભા રહ્યા અને મેજ ત્રેન પસાર થઈ એટલામાં ત્રેનના એક ડબ્બામાંથી પીસ્તોત્ર ફટી જેની ગોળા શરદુદીનની છાતીમાં લાગી.....”

“ પણ તે બચી તો ગયો ને ? ”

“ નહિ, તે તો તેજ પળે મરી ગયો. ”

“ મરી ગયો ? ”

“ તેજ વખતે ”

“ અફસોસ ! ત્યારે મારે જવું જોઈએ ”

“ પણ હમણાં તો તારી પોતાનીજ કમબખતી આવી છે. ”

“ એટલે ? ”

“ વહીદુદીન તેમજ બીજા લોકોની એવી માન્યતા છે કે તારા લગ્નમાં શરદુદીન આડે આવતો હોવાથી તે પીસ્તોલની ગોલીથી તેનો જીવ લીધો. ’

“અફસોસ ! મને તો શું પણ પડ્યાયા વટોકને
આ વાતની ખબર નથી. ”

“પણ બેટા તારા વિરુદ્ધ પુરાવા બહુજ-મજબુત છે.”
વકીલ સાહેબે દીક્કગીર થતાં કહ્યું.

“કયા કયા ” અનવરે ધડકતી છાતીએ પુછ્યું.

“તારી પાસે રેલવેમાં પીસ્તોલનું હોવું, અને તેનું
ગુમ થવું, શરકુદીનની તારા પ્રત્યે નારાજી, અમદાવાદની
ટીક્રાટ હોવા છતાં વીરમગામ જવું, અને જે મેલમાંથી
ગોળીનું કુટવું તેજ મેલમાં તારી હાજરી, એ બધા પુરાવા
તારી વિરુદ્ધ છે ! ”

“પણ હું ખુદના કસમ ખાધને કહું છું કે આ
વાતોથી હું તદ્દન બે ખબર છું. ”

“બેટા ! મને નારા ઉપર પુછું ભરંસો છે, પણ
ઠાયદો તારા વિરુદ્ધ છે. ”

“હું તદ્દન બે ગુનાહ છું. ”

“પણ ઠાયદો તને ગુનેહગાર બનાવે છે. ”

“અફસોસ ! લગાર આપ વિચાર કરો કે જેની
સાથે હું લગ્ન કરવા આહુ તેનાજ બાધને મારા હાથથી
મારી નાખું એ કાંઈ કાળે બનવા બેગ છે ! ”

“એ હું સારી પેઠે સમજું છું. ”

“ ત્યારે હવે મારે કરવું શું ? ”

“ હાલ તરત તો તું હોટેલમાં જઈને ઉતર અને પોતાની પીસ્તોલ ખોલાઈ છે અથવા ચોરાઈ છે એનું નામ પણ ન લે ”

“ જેવી આસા ”

“ પણ અનવર ! હું તને ફરી ચેનાવું છું કે જે નાહાનીમાં આ કામ તારાથી થઈ ગયું હોય તો બેટા ઝેર ખાઈને સુઈ રહે, અને જે તું તદ્દન નિરદોષ હોય તો પોતાને બચાવવાની પેરવી કર, અને તેમાં હું પણ મારી જીનતોડ કાશીશ કરવા તૈયાર છું. ”

“ કાઠા ! હું આપના કદમોના અને મારી જુવાનીની કસમ ખાઈને કહું છું કે હું આ વાતથી તદ્દન અજાણ છું, અને તે હમણાંજ આપના મુખથી સાંભળું છું ” આસુઓ લાવી અનવર બોલ્યો.

“ ત્યારે બેટા જ, હાલ હોટેલમાં જઈને ઉતર હું તને આવતી કાલે મળીશ. ” ધીરજ આપતાં વકીલ સાહેબે કહ્યું.

“ બહુ સારું આ ચાલ્યો ”

આટલું કહી અનવર રકતાં દીલે ગાડીમાં બેસી પોતાનો સામાન સાથે લઈ સ્ટેશન પાસેની એક હોટેલમાં જઈને ઉતર્યો.

પ્રકરણ ચોથું.

બહાદુરખાન ડીટકટીવ પોતાના બંગલામાં બેસી નવ વાગવાની વાટ જીવે છે, એટલામાં બદ્દની ધડીઆળમાં નવ વાગતા સાંભળ્યા અને તે સાથેજ નવની તોપનો પજી અવાજ આવ્યો. આ સાંભળી બહાદુરખાન તરતજ ઉઠ્યા, અને સ્ટેશન તરફ રવાના થયા. બહાદુરખાનને બંગલાની બહાર મોહમ્મદ રશીકના લીખાસમાં જોઈ પેત્રો ઓળો પજી તેમની પાછળ લાગ્યો. રાત અંધારી હોવાથી બહાદુરખાન ઓળાનો ચેહરો જોઈ શક્યા નહિ, પણ તેણે પેહરેલો સફેદ લીખાસ જોઈ તેજ મોહમ્મદ રશીકની પાછળ લાગેતો હશે એમ સમજી સ્ટેશન ઉપર ગયા, અને ત્યાંથી એક ગાડી ઠરી ગાડીમાં બેસી ગાડીવાળાને જોરથી કહ્યું કે કાંપકી તરફ ચલાવ, ગાડી ચાલી બહાદુરખાનની નજર પાછળજ હતી, એટલામાં તેઓએ પેતાની પાછળ એક ગાડી આવવાનો ખડખડાટ સાંભળ્યો. થોડી વારમાં ગાડી કાંપના રસ્તે આવી પહોંચી એટલે તેઓએ ગાડીવાળાને ગાડી ઉભી રાખવાને માટે કહ્યું. પાસેના ટેકરાની પાછળ જઈને ઉભા રહ્યા. થોડી વાર ગુજરી નહિ હોય કે પેલા ખડખડાટ વાળી ગડી આવી પોંહચી અને તેમાંથી પેલા ઓળા જેવો માણસ ઉતરીને બહાદુરખાનની પાસેથી પસાર થવા લાગ્યો, એટલે તરતજ બહાદુરખાને તેને પાછળથી પકડી નીચે નાંખી એક એવાતો જોરથી લાત મારી કે તે બેશુધ્ધ થઈને બોંચ ઉપર પડી ગયો. એટલે બહાદુરખાન

તેની દાઢી પકડતાંજ તે બનાવટી હોવાથી મુછોની સાથે નીકળી પડી, બહાદુરખાને પોતાનું ચોર ફાનસ સળગાવીને જોયું તો તે ઓળો એક યુવાન માણસ હતો. બહાદુરખાને બહુજ ચપલતાથી તરતજ હેન્ડ કેમેરાની મારફતે તેનો ફોટો ઉતારી લઈ તથા તેની કમરમાંથી કટારી તથા ગજવામાંથી પીસ્તોલ ઠઠી લઈ તેને ત્યાંજ પડતો મુઠ્ઠી પોતાની ગાડીમાં બેસાડેશન તરફ આવ્યા. સ્ટેશન ઉપર આવતાંજ ગાડીવાળાને બાકું આપી ધડીઆળ જોઈ તો તેમાં અગીયાર વાગવામાં વીસ મીનીટ ઓછી હતી. એટલે તરતજ પ્લાટ ફોરમ ઉપર ગયા. જ્યાં ઝાંપાની પાસે એક મુસલમાન સ્ત્રી ધુરઠામાં મોહડું સંતાડીને ઉભી હતી, તેણીએ જ્યારે બહાદુરખાનને મોહમ્મદ રશીકનાં લીઆસમાં જોયા ત્યારે એકદમ ગભરાટમાં “અરે આતો મોહમ્મદ રશીક !” પોકારતાંજ તરતજ ત્યાંથી ચલી ગઈ. આ જોઈ બહાદુરખાને ઠહ્યું કે “વાહ ધગુલે દીગર શિગુરત !”

પ્રકરણ પાંચમું.

ગરીબ ખીયારો અનવર હોટેલના એક ઓરડામાં બેસી પોતા ઉપર આવી પડેલી અણધારી આફત બાબે મનમાં ગભરામ્મને વિચાર કરી રહ્યો હતો. અને પોતાના મનમાં બબડતો હતો કે “ઓ ખુદા હવે મારું શું થશે? હું ખુનીઓની પેઠે પકડાઈશ. અને ચોર લુટારા, ઠગારા અને બદમાશોની સાથે કેદખાનામાં પુરાઈશ. મારા વડીલોની આજર ઉપર પાણી ફરી મને આખી દુનીયા કુળતુ નામ કુળાવનાર તરીકે લેખશે. હાથ હવે હું ક્યાં જઈ”, ઓ ખુદા ! તું સારી પેઠે જાણે છે કે હું તદ્દન બે ચુનાહ છું પરંતુ જ્યારે કોન્ટમાં મારા ઉપર પુરાવાના પ્રતાપે ખુનનો આરોપ મુકાશે ત્યારે મારું શું થશે ? હું ક્યાંસાં જઈશ. મજબૂ મને આશા છે કે ઓ ખુદા તું નિરદોષનો બેલી થઈ મને બચાવીશ.

આ તરફ તો અનવર આવા વિચારોમાં ગાંડો બની રહ્યો હતો, અને હોટલની બહાર એક ગાડી આવીને ઉભી રહી જેમાંથી એક સાધારણ પોશાકવાળો માણસ ઉતરીને હોટેલમાં આવ્યો. હોટલવાળા ખાનસામાઓએ પ્રથમ તો તેનો પોશાક જોઈ કડકાળગાલી હશે એમ સમજ્યા પણ ફરી જ્યારે પેલા માણસે હસ રાખીઆની નોટ આપીને પેતા મટે એક ઓરડો માંગ્યો ત્યારે સહ કોઈ અજબ થવાની ક્ષણે તેનો આદર સત્કાર કરવા મંડી ગયા. એક બુટલેલે

તરતજ નખીતે સન્નામ કરી અને અનવરની પાસેનો ખાલી રૂમ ઉઘાડી આપ્યો. પેલા મુસાફર તેમાં જઈને બેઠો. તેને થોડીજ વાર થઈ હશે કે હોટલની બહાર એક રેલવેનો ગાર્ડ યુનીફોર્મ ડરેસમાં સજ થઈને આવ્યો અને બુટલેલને પુછવા લાગ્યો.

“ અહિં મી. અનવર ખી. એ. ઉતરેલા છે કે ? ”

“ સાહેબ અમે નામ તો જાણ્યતા નથી પણ અમારે ત્યાં બે પેસેનજરો ઉતરેલા છે એક તો સાધારણ લીખા-સનો છે જે હમણાંજ આવ્યો છે અને બીજો લગાર ફાંકડો છે, જણ્યામાં તેજ મી. અનવર હશે ” બુટલેલે ગાર્ડ સાહેબની ખુશામદ કરતાં કહ્યું,

“ ઠીક તેમને મારો આ કાર્ડ આપી આવ ” ગાર્ડે દમ બરાવતાંજ બુટલેલને હુકમ કર્યો.

બુટલેલે ગાર્ડનો વીઝીટીંગ કાર્ડ લઈ ભુત્રમાં પેલા હમણાંજ આવેલા મુસાફરની રૂમમાં ગયો અને તેને કાર્ડ આપ્યો. કાર્ડમાં નીચે પ્રમાણે લખેલું હતું.

“ બાબુ બક્ષદેવપ્રસાદ ગાર્ડ. ”

“ આ કાણે આપ્યું ? ” કાર્ડ વાંચીને પેલા મુસાફરે બુટલેલને પુછ્યું,

“ બહાર એક ગાર્ડ સાહેબ આવેલા છે તેમણે આપ્યું. ”

“આ માણસને હું ઓળખતો નથી. ?”

“તો શું આપનું નામ મી, અનવર નથી ?”

“ના !”

બુટલેલ કાર્ડ લઇને પાછો ગયો, અને અનવરને જ-
ઇને આપ્યો. અનવરે કાર્ડ જોઇ ધક્કા સાથે “કાર્ડ
સાહેબને અંદર બોલાવો” કહી પોતે બાર ચિંતમાં પડી
ગયો.

બલદેવ પ્રસાદ અસલ હિંદુસ્તાન તરફનો રહેવાશી
હતો પણ નોકરીના સમયે હાલ તે અમદાવાદમાં રહેતો
હતો. તેનું શરીર પાતલું અને આંખો અંદર બેઠેલી હતી.
તેનો ચેડુરો બારે દગાબોર અને વ્યભીચારી હોવાની
સાબેલી આપી રહ્યો હતો તેણે કારડ મોકલી બુટલેલ તેને
અનવરના રૂમમાં લઇ ગયો. જ્યાં જતાંજ બલદેવપ્રસાદે ન
મન કરતા પુછ્યું.

“આપજ મી. અનવર છો ?”

“હા ! અને આપ સાહેબ ?” અનવરે બલદેવ
પ્રસાદને પગની માથા સુધી નિહાળતાં પુછ્યું.

“હા ! મારું નામ બલદેવપ્રસાદ છે અને હું બી.
બી. સી. આઇ. રેલ્વેમાં કાર્ડ છું. જે ત્રેનમાં આપ મુ-
બત્તી પંચાયા તેજ ત્રેનમાં હું પણ હતો.” બલદેવપ્રસાદે
અનવરના ચેડુરા ઉપર થતાં ફેરફારને જોતાં કહ્યું.

“ હું મુંબઈથી જે ગાડીમાં આવ્યો તેજ ગાડીમાં આપ પણ હતા. એમ જણાવવાનું શું કારણ ? ” અનવરે ધડકતી જાતીએ સવાલ કર્યો.

“ એટલું કારણ કે આપની કોઈ વસ્તુ ગુમ થઈ છે કે ? ” ઠાવઠા મુખે બલદેવપ્રસાદ બોલ્યો.

“ ના મહારી કોઈ પણ વસ્તુ ગુમ થઈ નથી. ” અનવરે હીંમત કરી કહ્યું.

“ આપ યાદ કરો, જાણ્યામાં ભુલી ગયા હશે. ” બલદેવ પ્રસાદે એક વાતને પકડી રાખતાં કહ્યું.

“ નહિ જ મને સારી પેઠે યાદ છે. ” અનવરે વાત ઉડાવતાં કહ્યું.

“ નહિ આપ ભુલી ગયા હશે ! ”

“ જેર, હું ભુલી ગયો, પણ આપને કાંઈ મતભ્રમ ? ”

“ હું આપનો હિતેશ્વર છું તેથી આપના લાભની વાત કહેવા આવ્યો છું. ”

“ આપની મોટી મહેરબાની. ”

“ ત્યારે યાદ કરો નેહએ, રૂબામાં આપની પી. સ્તોક્ રહી ગઈ છે કે ? ”

“ મમમમમારી પીસ્તોલ ? ” ધભરાતાં ધભરાતાં
અનવરે અઝાયબી બહાર ઠરી

“ ધભરાવો નહિ, હું આપનો હિતેચ્છુ છું. ”

“ ના હું કાંઈ ધભરાતો નથી. ”

“ હું આપની મુલાકાત લેવા વકીલ જમીનુદ્દીન સાહે-
બના બંગલે ગયો હતો પણ ત્યાંથી એવી ખબર મળી
કે આપ હોટેલમાં ઉતર્યા છો તેથી અહિં હાજર થયો. ”

“ ત્યારે આપને બહુ તરદી પડી ! ”

“ ના રે ! એમાં કાંઈ તરદી જેવું નથી. પણ આપને
બીજી કાંઈ ખબર મળી છે કે ? ”

“ ના, બીજી કેવી ખબર ? ”

“ શું આપને હજી સુધી ખબર નથી ? ”

“ પણ શાની ? ”

“ તો શું ત્યારે આપે પોતા માટે અત્યાર સુધી
કાંઈએ બંદોશરત કર્યો નથી ? ”

“ શાનો ? ”

“ ખુનના તોહમતનો ”

“ ખુનનું તોહમત ? ”

“ હા ! આ પીસ્તોલથી ખુન કર્યાનું તોહમત ! ”

“ કઈ પીસ્તોલ ? ”

“ આ જે હાથ મારી પાસે છે તે ! ”

“ તે મને આપી દો. ”

“ ના અત્યારે નહિ. ”

“ તો શું કંઈ લેવાની ઇચ્છા છે ? ”

“ જી, એમ પણ હોય દુનીયાં તો મતલબી છે ”

“ પણ હું લાંચ આપતો નથી. ”

“ આપવી પડશે. કેમકે અત્યારે આપ કેવા ભયંકર તોહમતમાં સપડાયલા છો તેનો લગાર વિચાર કરો, વળી પીસ્તોલ ઉપર તમારું પોતાનું નામ પણ કોતરેલું છે. ”

“ તો શું હું જાણી જુઝીને પીસ્તોલ ગાડીમાં મુકીને ચાલ્યો આવ્યો ? ”

“ બેશક એમાં કંઈ શક છે ? ”

“ જો કદાચ હું ખુતી હોત તો પીસ્તોલ શામાટે મુકી આવત ? ”

“ મુકી ન આવત તો શું કરતં ? સાથે લાવતાં તો જરૂર પોલીસ પકડત. ”

“ હું ફેકી દેત. ”

“ પોલીસ શોધી કાઢત. ”

“ હશે જવાદો એ વાત તમે શું ચાહો છો ? ”

“ વીસ હજાર રૂપીઆ !

“ હું તો એક રાત્રી પાછ પશુ નહિ આપું. ”

“ ત્યારે હું પોલીસને સોંપી દઉં ? જુઓ બહુ ખ. રાખી થશે ? ”

“ ચિંતા નહિ. ”

“ બહુ ખોટું થશે. ! ”

“ પરવા નહિં ! ”

“ ફાંસીએ ચઢશે ! ”

“ નહિં સત્યનો હમેશાં જય છે. ”

“ અરે ઠલજુગમાં સત્યનું ઠેકાણું નથી ! ”

“ પરવા નહિ ”

“ ત્યારે પોલીસને આપી દઉં ? ”

“ ખુશીથી, હું એજ ચાહું છું કે મારું નિરદોષ-પણું કારટની મારફતે સાબીત થાય અને હું માન ॥ સાથે છુટું. ”

“ ઓ કમનસીબ ! કાલે આ વખતે તું જરૂર કાચી જેલમાં હઇશ. ” દાંત પીસીને બલદેવ પ્રસાદ પોકાર્યો.

જે વખતે આ બંનેમાં આ પ્રમાણે વાતચીત થઇ રહી હતી. તે વખતે પાસેના રૂમમાં આવેલો મુસાફર પરદાની પાછળ ઉભો રહી આ બંનેમાં થતી વાતચીત સાંભળી રહ્યો હતો. તેણે આ વાતો સાંભળી પોતાના બીજામાંથી હેન્ડ કેમેરો કાઢી અનવર અને બલદેવ પ્રસાદની સાથે છપી બેંચી લીધી.

“ ભત્તા માણસ ફરી કહું છું કે લગાર વિચાર કર ” બલદેવ પ્રસાદે ખુરશી ઉપરથી ઉઠતાં બીજી વાર અનવરને સમજાવ્યો.

“ કાંઈ વિચાર કરવાનું નથી. મારા જેવા નિરદોષીને ખુદા મદદ કરશે. ”

“ જો સમજી જા, ખુદાના ભરસા ઉપર ફાંસીયે ન લટકે. ”

“ હશે તેની તને શી ચિંતા ! જે બાગ્યમાં હશે તે થશે. ”

“ ઠીક ત્યારે જોઈ લે બચ્યા તારી મઝા ”

આટલું કહી પગ પછાડી બલદેવ પ્રસાદ ચાલ્યો થયો અને અનવર બીચારો પોતાની ચિંતાઓમાં પડ્યો.

પ્રકરણ છઠું.

રાતના બાર વાગે અમદાવાદ સ્ટેશનની પાસે આવેલી વીંશીઓની એક ઝોરડીમાં અત્યારે એક સ્ત્રી પુરુષ બેસીને વાતો કરી રહ્યાં છે. તેઓ બંને કોઈ ભારે ગુન્યવણીમાં પડ્યા હોય તેમ જણાય છે, એટલામાં પુરુષ બોલ્યો.

“ શું તું ખાતરી પુર્વક કહે છે કે તેને તેં સ્ટેશન ઉપર જોયો ? ”

“ હા ! પુરી ખાતરીની સાથે. ”

“ અરે બીજો કોઈ હશે ! ”

“ નહિ જરૂર તેજ મોહમ્મદ સ્ત્રીક હશે. ”

“ ભારે આશ્ચર્યની વાત ! ”

“ કેમ ? ”

“ મેં મોહમ્મદ સ્ત્રીકને કાંપના રસ્તા ઉપરથી ગાડીમાંથી ઉતરતાં જોયો અને થોડીજવારમાં તે અત્રોપ થઈ ગયો એટલામાં કોઈ બદમાશે મને સારી પેઠે માર મારી. હું તો અત્યારે મોતના મુખમાં જતો જતો બન્યો ! ”

“ ખુદ તારી મદદ કરે મારા વહાલા ! ”

“ અરે હું તો પેનાની પછવાડે ચાલ્યો જતો હતો એટલામાં બદમાશે પાછળથી આવીને એવી લાત મારી કે હું તો બેહોશ થઈને પડી ગયો ”

“ ચાલો હશે, ખુદાનો આભાર માનીએ કે ગેરીવત થઈ ”

“ પણ હવે તો મને બહુજ ખીક લાગે છે ”

“ એમાં ખીક શાની ? ”

“ મને તો જણાય છે કે મોહમ્મદ રશીદની જરૂર કોઈ મદદ કરે છે. કેમકે જે માણસે મને માર મારી તેણે મારા ખીસામાંની નોટોને હાથ પણ લગાડ્યો નહિ, પરંતુ મારી બનાવટી દાટી મુજ તથા પીસ્તાલ અને કટારી લઈ ગયો તેથી ભારે ચિંતા થાય છે. માટે હવે આપણે અહિંથી પોળારા ગણી જવું જોઈએ ”

“ મને તો કંઈ સમજ પડતી નથી. તારા કહેવા પ્રમાણે હું સ્ટેશન ઉપર જઈને તારી વાટ જોતી હતી એટલામાં મેં સ્ટેશન ઉપર મોહમ્મદ રશીદને જોયો અને તું કહે છે કે મોહમ્મદ રશીદને કાંપમાં જોયો તેથી હું તો એવો અનુમાન બાંધું છું કે:—જેને મેં સ્ટેશન ઉપર જોયો તે ખરેખર મોહમ્મદ રશીદ હતો, અને જેણે તને લુટ્યો તે કોઈ ભામટો હશે જે લીલાસ બદલીને આવ્યો હશે, ”

“ અરે નહિરે ! ખરેખર મેં મોહમ્મદ રશીદને ગાડીમાંથી ઉતરતાં જોયો ને ! ”

“ એ બાણડા બીજારીની પાસે પૈસા ક્યાંથી હોય કે તે ગાડીમાં બેસે ! એ પૈસા હોત તો સુરતથી પગે આવીને શા માટે આવતો ! ”

“ હા ! એ પણ વિચારવા જેવી વાત છે. ”

વાંચકો ! ઉપરની વાતોથી આપ સમજી ગયા હશે કે આ બંને સ્ત્રી પ્રરંધ્ર બીજાં કાર્ય નહિ, પણ ઠમનસીય મોહનમદ રસીકની બેઠકા કુમટા સ્ત્રી વડીલ અને નીચ દત્તક એકમદ હોય, પાપનો ઘડો જ્યાં સુધી ભરણો નહોતો ત્યાંસુધી આ બંને પાપીઓએ પોતાના પાપી દીવસો અમન ચેતનાં ગુજાર્યા પણ કુદરતના નિયમાનુસાર હવે તેઓ દુનિયામાંજ પોતાના કુલ્યોનો બદલો પામવા માટે જુદી જુદી ચિંતાઓમાં ફસાયા. થોડી વારની ચુપકીદી પછી વહીદા બોલી,

એકમદ ! મોહનમદ રસીક જેવમાંથી જાતો બહાર નીકળશે એમ મેં સ્વપને પણ આશા રાખી નહોતી.

“ હા ! હું પણ એમજ સમજ્યો હતો, પણ ખેર, જે થયું તે થયું. પરંતુ બીજું કંઈ સાંભળ્યું ? ”

“ ના. ”

“ એક ખુન થયું. ”

“ કનું ? ”

“ બલદેવ પ્રસાદે મોહનમદ રસીકને માટે જે ગેળી
છોડી હતી તે તેને ન લાગતાં એક ખીયારા યુવાન મુસલ-
માને લાગી, જે તરતજ મરી ગયો. ”

“ હાય ! હાય ! ત્યારે હવે શું થશે ? ”

“ થાય શું ? ચારે બાજુએથી સંકટે ઘેરા છે. ”

“ વહાલા ખુદા બચવશે. ”

“ હું તો આખા શહેરમાં મોહનમદ રસીકને શોધી વ-
ળ્યો પણ કંઈયે પતો લાગતો નથી. કોણ ત્રાણે કયા પા-
તાલમાં જઈને સંતર્યો છે. ”

“ પણ આ બલદેવીઆએ તો મજબ કર્યો. ”

“ ખરેખર, અને વળી એની હુસ્સાઈ તો જો ? વીસ
હજાર રૂપીઆ મંગે છે. ”

“ વીસ હજાર શાના ? મુળમાંજ એ હજાર કરોડના
હતા ને ? ”

“ અને તેમાંથી પણ એક હજાર તો અગાઉથીજ
આપી દીધા છે. ”

“ ફરી શાના અપવા, જે કામ માટે કરાવ થયો
હતો, તે તો થયું નહિ અને ખીયારા એક બેગુનાકને તેણે
મારી નાંખ્યો. ”

“ અરે પણ એ બહુજ બદમાશ માણસ છે. મને

આજે કહેતો હતો કે તમે મને વીસ હજાર રૂપિયા આપો નહિ તો હું તમોને ફસાવી દઈશ. ”

“ ત્યારે શું કરવું. ”

“ મારો એવો વિચાર છે કે હવે હજારે આપીને માંડવાળ કરી નાંખીએ. ”

“ ના ! મફતના નથી કે આપી દઈએ. ”

“ ત્યારે આપણે એનાથી બહુજ ખીતું જોઈએ, કેમકે તે આપણો બધો ભેદ જાણે છે. તેથી જો તે ચાહે તો પગવારમાં આપણને ફસાવી શકે છે. ”

“ એ તો ખરું પણ આવી રીતે રૂપિયા વેરવાની બહુજ જલદી આપણું દેવાળું નીકળી જશે, માટે બળદેવ પ્રસાદને ખજાર ન પડે તેવી રીતે આપણે જો ચાર વરસ કાંઈ બીજા સ્થળે શુભનામીમાં જઈને રહેવું જોઈએ. ”

“ હા ! આ વિચાર સારો છે. ”

“ હું તો પહેલેથીજ કહેતી હતી કે જો, તું મોહનમદ રૂપીકની પાછળ ન પડ પણ તેં મારૂં માન્યું નહિ, અને હાથે કરીને આ બધી વીપત્તીઓ પેતાને માથે વહેારી લીધી. ”

“ મને શી ખબર કે આનું પરિણામ આવું આવશે! મેં તો આટલાજ મટે એનો પીછો પકડ્યો હતો કે રખેને તે કેદમાંથી છુટીને આપણને શોધી ન શકે. ”

“ પણ તે છુટીને આપણું શું કરતો ? ”

“ શું કરતો? તું તેની પરણેતર હોવાથી પ્રથમ તો તે મને પોતાની પરણેતર સ્ત્રીને નસાડી લઈ જવાના આરોપમાં પકડીને કેદ મોકલતો, અને તે બાદ મીઝમાં તથા બેંકમાં કરેલા ગરબડ ગોટાળાની સબ્બ અપાવતો. ”

“ હશે હવે તે કંઈ કરી શકતો નથી. માટે ગઈ ગુજરીની યાદ ન કરતાં કંઈ ખુશાલીની વાત ચત્રાવ. ”

“ ખુશીના દીવસો ગયા, હાત્ર તો પકડાવાની ખીકથી મારું મગજ ટેકાણે નથી, પણ તું મને કહે કે જો કદાચ હું પકડાઈ ગયો તો તું શું કરીશ. ”

“ જવા દે બહાલા! અત્યારે આ વાત જવા દે. ”

“ નહિ મને જવાબ આપ. ”

“ પણ હું કહું છું કે તું કોઈ કાળે પણ પકડાઈશ નહિ. ”

“ પણ જો કદાચ પકડાયો તો ? ”

“ તો હું મારો જીવ તારા ઉપર કુરબાન કરી દઈશ તારા લીધે તો હું જીવતી છું. માત્ર તારા પ્યારા ચહેરાને જોઈને તો હું જીવું છું માત્ર મેં બારી ખાતર એવું ભય ”

કરે કામ બરેલું છે કે તેના જેવું આજ સુધી કોઈ પણ
 સ્ત્રીએ નહિ કયું હોય. માટે તારા વિના હું જીવીને શું કરું
 પણ ખુદા કરશે તો એવું નહિ થાય. ”

“ વહોલી વહોદા ! માત્ર મેં પણ જે નીમક હરામી
 કરી છે તે તારા ચંદ્ર સમાન ચહેરાના જિતથી અંજલિનેજ
 કરી છે ખુદા તને સલામત રાખે. ”

“ મારા પ્યારા એહમદ ! તું લગારે ચિંતા ન કર,
 દુનિયામાં હું તારા માટેજ આવી છું, અને તું પણ મારા
 માટેજ. માટે લગારે ચિંતા ન કર, બળતી ચેહમાં તારી
 સાથે કુદવાને હું હર વખત તૈયાર છું. ”

“ શાહનાશ ! વહોલી શાહનાશ ! ”

“ તો હવે આ વાત નકી થઈ ચુકી ને, કે આપણે
 અહીંથી પસાર થઈને કોઈ બીજા સ્થળે ગુમનામીમાં જઈ-
 ગી ગુજરવી. ”

“ હા નકી. ”

વહોદા અને એહમદ આ વાતો કરતાં કરતાં નિંદ્રાને
 બશ થઈ ગયાં

મકરણ સાતમું.

વહીદુદ્દીન પેતાના અંગના વરંડામાં ઇઝીયેર ઉપર અટ્ટેલીને બારે ગમગીનીમાં બેઠાં છે. પેતાના એકના એક બેટાના ગમખાર મરણથી અત્યારે તેઓના ચહેરા ઉપર બારે ઉઠાસી વ્યાપી રહી છે. અંખો રડવાથી સુથળે લાગે થઈ ગયું છે, જોડામાં નોકરે ફ્રાજદારના આવવાની ખબર આપી એટલે તેઓએ લગાર હુશિયાર થઈને અંદર આવવા ઠક્યું, થોડીવારમાં પોલીસનો ફ્રાજદાર દીક્કગીરી બહાર કરનારા ચહેરા સાથે વહીદુદ્દીનની પાસે આવ્યો અને સલામ કરી પાસેની કુરસી ઉપર બેસી ગયો. વહીદુદ્દીને આવા દુઃખમાં હોવા છતાં પણ યેગ સત્કાર કરી ખબર પૂછી તેના જવાબમાં ફ્રાજદાર બોલ્યો.

“ આપની મહેરબાનીથી સારો છું, પણ આપના પુત્રાન બેટાના મરણનું સાંભળી બારે દીક્કગીરી ઉપજી છે. ”

“ શું કરું, સખર કરીને બેઠો છું. પુત્રનો માલ હતો તેણે આપ્યો હતો અને તેણેજ પાછો લઈ લીધો. ” આંખોમાં આંસુ લાવી વહીદુદ્દીન અચકાતાં અચકાતાં બોલ્યા.

“ ખુદા આપને સખર આપે. પરંતુ ગાડીમાંથી મર. હુમ ઉપર કાણે ગોળી ફેંકી તે કાંઈ વાદ છે. અથવા આપનો કાંઈ ઉપર થઈ છે ? ”

“ નહીં મને લગાવે શક નથી. તેમજ મારો કાંઈ દુશ્મન નથી કે જેના ઉપર શક લઈ જાઉં. ”

“ કાંઈના ઉપર પણ શક નથી ? ”

“ ના, કાંઈ મારો દુશ્મન હોય નહિ કેમકે હું કાંઈને મારો દુશ્મન સમજતોજ નથી. ”

“ તો શું આપ મી. અનવર ખી. જી. ને ઓળખો છો ? ”

“ હા, કેમ નહિ એને તો હું સારી પેઠે જાણું છું. ”

“ આપ એના વિશે કેવા વિચાર ધરાવો છો ? ”

“ ખુબજ ઉંચા ! તે એક જાહોશ અને લાયકીનાજો જીવાન છે. ”

“ આના બેટાની સાથે એને કાંઈ ખટપટ જેવું હતું ? ”

“ નહિ એવું કાંઈ હતું નહિ. ”

“ તેમની સાથે આપને કાંઈ સગવડ થાય છે ? ”

“ ફોજદાર ! સાહેબ આવા સવાલો પુછવાનું શું કારણ ? ” વહીવટદારને લગભર દટાર થતાં અજબ થઈને પુછ્યું.

“ મારી એક ધારણા છે. અગર ખુદા કરશે તો ખુનીની ખાતમી મળી જશે. ” વિચાર કરતા ફોજદારે જવાબ આપ્યો.

“ અનવરની સાથે પહેલાં મારે કાંઈ સમવટ નહોતી, પણ હવે પછી મારે વિચાર તેને મારી દીકરી આપવાનો છે. ”

“ એમ કે ? વાર આપને મરહુમ સિવાય ખીજે પણ પુત્ર છે ? ”

“ ના તે એકજ હતો અને એક પુત્રી છે. ”

“ મરહુમે પોતાની બહેનના લગ્ન સંબંધી અનવરથી કાંઈક અણગમે બતાવ્યો હતો કે ? ”

“ હા, એ વિરોધ હતો. ”

“ ત્યારે મારી ધારણા ખરી પડી ખરી ? ”

“ કેવી ધારણા ? મને તો આપના આ સવાલોમાં કાંઈ સમજ પડતી નથી. ”

“ વાત એવી છે કે મરહુમના ખુનીનો પતો મેળવી લીધો ! ”

“ કેવી રીતે ? અને તે કોણ ? ”

“ મી. અનવર બી. એ ”

પર

“ હું અનવર ખુની ? ”

“ જી હા. ”

“ હું કદીએ ન માનું. ”

“ આપને માનવુંજ પડશે. ”

“ નહિ, અનવર જેવો લાલક છોકરો આવું નીચ કૃત્ય કરેજ નહિ ”

“ જે વસ્તુ ચમકે છે તે ઠાંધ સોનું હોતી નથી ”

“ પણ તમારી પાસે તેના ખુની હોવાના શા'શા પુરવા છે. !

“ એક નહિ પણ અનેક ”

“ પણ ફોજદાર સાહેબ, માફ કરજો આપે ખુનીને શોધવામાં ભુલ કરી છે. અનવર જેવો કેળવાયેલો અને જાહેશ માણુચ ખુની હોયજ નહિ ”

“ નહિ તેજ ખુની છે, અને તેને પકડવા માટે આ વારંટે લઈને જાઉ છું. ”

“ ખરેખર આતો અન્યાય થાય છે ”

“ નહિ અન્યાય થતો નથી તે ખુની છે કેમકે હમ-લુગિ જલ્લદેવ ત્રિશાહ નામના રૈલવેના ગાર્ડે સ્ટેશન મારેલ.

રની મારફતે મારી ઉપર ઝોક પીરતોલ મોકલ્યો આપી છે
જેના ઉપર સાફ શબ્દોમાં અનવરનું નામ જોડેલું છે. વળી
જે ત્રેનમાં અનવર મુંબઈથી આવ્યો તેજ ત્રેનમાંથી
મળી આવેલી છે.”

“ શુ ખરેખર ? ” અજળ થતાં વહીદુદ્દીન પોઠારી ઉઠી

“ જી હા ખરેખર ? ” ફોજદારે ખાતરી આપતા કહ્યું

આ સંમળી વહીદુદ્દીન ભારે અફસોસીમાં પડી ગયો
ખેડાની જુદાઈનો ધા તાજેજી હતો તેમાં તેના ખુની તરીકે
જોવા માણસનું નામ લેવામાં આવ્યું કે જેને તેઓ હજી
વધારે ચાહી ધર જમાઈ બનાવવાનો ઇરાદો કરી રહ્યા હતા
જ્યારે ફોજદારે અનવરના ખુની હોવાની ખાતરી આપી
ત્યારે તેઓ ખે બાકલા જની રોવા લાગ્યા. ફોજદારે તેમ
દીક્ષાસો દેતાં પોતાની મતલબ કહી.

“ આપ અનવરને જોળખતાં નથી તે તો મુંબઈ
એક પુરો બદમાશ છે. મુંબઈમાં પણ તેણે શા કાળાધોળ
કર્મો છે તેના પુરાવા તપ્પાર થઈ રહ્યા છે. માટે હવે
આપને સાક્ષીમાં આવવું પડશે અને કોર્ટમાં આવીને મ
આટલુંજ કહેવું જોઈએ કે મરહુમની સાથે અનવરની દુ
મની હતી. ”

“ ફોજદાર સાહેબ ! અફસોસ જગતમાં કોનો બર
કરવો જોઈએ. એ તો ઠીક થયું કે તમે એતાવ્યો નહિ
મારી છોકરીને કુવામાં નાંખવા તપ્પાર હતો. ખેર ત

કહેશો તો હું કાટુંમાં શાક્ષી આપીશ અને જે સાચી વાત હશે તે કહી દઇશ. ”

“ ત્યારે હવે મને રજા છે ”

“ બહે પધારો ”

ફેજદાર સલામ કરીને સીધો જમીલુદીન વકીલના બંગલે ગયો જ્યાંથી ખખર મળી કે અનવર તો સ્ટેશન પાસેની હોટેલમાં ઉતર્યો છે તેથી તે હોટેલ તરફ રવાના થયો.

હોટેલમાં અનવર અફસોસી અને દીવંગીરીમાં નિંદ્રા-વશ થયો છે એટલામાં જમીલુદીન વકીલ તેની ખખર લેવા અર્થે આવે છે અને અનવરને નિર્દોષપણું ઉંધતો જોઇ તેઓ મનમાં કહે છે કે થું એક ખુબી, એક બહુ-માશ, એક દુરગુણી માણસ આવી રીતે મીઠી ઉંધ લઇ શકે છે. નહિ નહિ ! અનવરના બેગુનાહ હોવા માટે તેની અત્યાચારની મીઠી ઉંધ સાંભેતી તથા તેના નિર્દોષપણા માટે ગવાહી આપી રહી છે. હજી તેઓ પોતાના મનમાં અ-હિંજ સુધી વિચાર કરી શક્યા હતા કે અનવર બેદાર થયો અને પોતાની રમમાં પોતાના વકીલને આવેલા જોઇ તર-તજ ઉઠીને નમન કરી ખુરસી ઉપર બેસી જાય છે, એટલે વકીલ સાહેબે પુછ્યું.

“ થું તું પાક પરવરદિગારના કસમ આપને કહે છે કે તે ખુન કર્યું નથી. ”

“ હા ! બેશક હું મારા પેઠા કરનારના કસમ ખા-
ધને કહું છું કે મેં આ નીચ પગલું બધું નથી. ”

આ સાંભળતાંજ વકીલ જમીલુદીનના દીક્ર ઉપર
બહુજ ઉડી અસર થઇ અને તેથી તેઓએ છાતી ઠોકતાં
મક્કમ અવાજે કહ્યું.

“ બેટા ! બસ મને તારા નિર્દોષપણાની ખાતરી થઇ
ગઇ, માટે તું ગમરા ના. જો કે તારા વિરુદ્ધમાં બહુજ
મજબુત પુરાવાઓ ઉભા કરવામાં આવ્યા છે, છતાં બેટા
હું જને નિર્દોષ સાબેત કરવામાં જીવ જીવ કાશીશ કરી
તને નિર્દોષ બનાવી માનની સાથે આ આરોપમાંથી મુક્ત
બનાવીશ. ”

આ વાતો થઇ રહી હતી એટલામાં ફાજદાર પાંચ
સીપાઇઓને લઇને આવી પહોંચ્યા. આ જોઇ અનુરના
ચહેરાનો રંગ ઉડી ગયો, છાતી ધડકવા લાગી અને -આં-
ખોમાં ઝલઝલીઆ આવી ગયાં. ફાજદારે રૂમમાં દાખલ
થતાંજ જમીલુદીનને સલામ કર્યો. એટલે સલામનો જવાબ
આપતાં જમીલુદીન બોલ્યા.

“ પધારો ફાજદાર સાહેબ ”

“ જી ! હાજર થયો ’ નમવાતો ડાળ કરતાં ફાજ-
દાર બોલ્યો.

“ કેમ આવવું મધુ ? ” ધડકતી છાતીએ જમીલુ-
દીને પૂછ્યું.

“ શું કહું.....” અનવરને પીસ્તોલ અનાવીને “મર. અનવર આ પીસ્તોલ તમારી છે કે ?”

“ હા, મારી છે ” અનવરે હીમ્મતથી કહ્યું.

“ ત્યારે આપ રેલવેના ડગ્ગામાં કેમ મુકીને ચાલ્યા આવ્યા ? ” ફોજદારે સવાલ કર્યો.

“ હું મુકીને આવ્યો નથી પણ તે મારી પાસેથી ગુમ થઈ ગઈ હતી અનવરે પોતાનો બચાવ કરતાં જવાબ આપ્યો.

“ એમ હશે ત્યારે ” અનવરના હાથમાં વોરંટ આપતાં “ જરા આ વાંચવાની તસ્દી લેશો ? ”

અનવરે વોરંટ હાથમાં લઈ વાંચવા માંડ્યું, પણ જ્યારે તે પોતાનાજ માટે છે એમ જોયું ત્યારે તેના હાથ ઢીંગા પડી ગયા. હાથ પગમાં કંપારી છુટી અને તેવીજ હાલતમાં તેણે મરીયાઈ અને ઓશીયાળાપણાંથી જમીલુદીનના ચહેરા સામું જોયું. જમીલુદીને તરતજ ઉઠીને અનવરને ગળે લગાવ્યો, અને વોરંટ જોઈ ધીરજ આપતાં જોડ્યા. “ બેટા તું લગારે ગમગ નહિ તને બેગુનાહ સાબીત કરવા માટે હું આકાશ અને પાતાળ એક કરી દઈશ, બેટા મને પુરુષ ખાત્રી છે કે તું બેગુનાહ છે, મારા મીત્રનો દીકરો કોઈ કાળે ખુતી હોયજ નહીં માટે લગારે ગમરા ના. અને માથે આવી પડેલી વીપતીને ધીરજની સાથે ઉઠાવી લઈ નામદાર સરકારના વોરંટને માન આપી ફોજ

દાર સાહેબની સાથે જા, હું તારા ગયાવની કેશીશમાં જઉં છું ” આવાં હિન્મતભયાં વેણુ સાંભળી રડતાં રડતાં અનવર જોડ્યો.

“આપનો મને પુરો ભરસો છે તેથી હું જાઉં છું જુઓ ઠાકા મારું આ જગતમાં આપના સિવાય બીજું કાંઈ નથી ”

“જેટા ! ખુદા માલીક છે, તેજ તને ખચવશે. તારી જોગનાહી તારી વરે ચઢશે અને હું તો આજની આજ દામ પાછમ તન મન અને ધનના બોગે પડું છું ખુદા મદદ કરશે. ” આટલું બોલતાં બોલતાં જમીનુદી પછુ રડી પડ્યા તો પગ આંસુઓને તરતજ લોહી નાંખી ફાજદારને કહ્યું.

“ફાજદાર સાહેબ ! આપ આપનું કામ કરો. ”

આ સાંભળી ફાજદારે સીપાઇની પાસેથી હાથકડી સમ્ર અનવરને પહેરાવી દીધી, તે બાદ વકીલ સાહેબે ફાજદારને પાસેની રૂમમાં બોલાવી સો ફપીઆની નોટ આપનાં કહ્યું.

“આ આપની પાનસોપારી છે. ”

“હું હું એની શી જરૂર છે ! ” નોટો ગજવામાં મુકતાં ફાજદાર જોડ્યા.

“જો કે આ રકમ આપના લાયક નથી છતાં જે દીવસે આ કેસમાં ફતેહ મળશે તે દીવસે આપને રાજી

કરવામાં હું કસર નહિ રાખું માટે આપ મહેરબાનીની રાહે મારા બેટાને આરામમાં રાખજો, જુઓ આ લાડમાં ઉજ-રેલો છે. આપની જોકે મહેરબાનીની નજરથી આને આરામ મળશે ” ફેજદારને વીનવતાં વકીલ સાહેબ મદગદિત થઈ બેઠ્યા.

“ આપ ગભરાઓ નહિ, અનવરમીયાં તો મારા બા-પની પેટે છે માત્ર આ હાથકડીઓ તો કાપવાને માન આ-પવા ખાતરજ પહેરાવી છે. ” દીલાસો દેતા ફેજદાર બેઠ્યો.

“ મને આપથી એવીજ આશા છે ’ મદદાર આવીને (અનવરને) “ બેટા આમ આવ ”

અનવરને જમીણુદાને બાથમાં લઈ તેની પેશાની ઉ-પર ચુંળન કર્યું અને હીમત આપતાં કહ્યું.

“ બેટા ગભરાતો નહીં, જો ફેજદાર સાહેબ આપ-જુજ માણુપ છે ”

“ મને લુક્કી ન જતાં ” રડતાં રડતાં અનવર આ શબ્દો બોલતાં ફેજદારની સાથે હાટેલની બહાર ગયો.

મકરણ આઠમું.

સવારના અગ્રીવાર વાગે ડીટેક્ટીવ જહાદુરખાન પો-
તાના જાંગણામાં બેઠી એક અંગરેજી વર્તમાન પત્ર વાંચી
રહ્યા છે, એટલામાં નોકરે આવીને વરધી આપી કે

“ સાહેબ ! એક મહત્ત્વ આપને મળવા મળે છે ”

“ કાણુ છે ? ”

“ પ્રથમ કાઈ દીવસે આવેલો નથી ”

“ મુસલમાન છે કે હિંદુ ? ”

“ મુસલમાન ! ”

“ નામ શું છે ! ”

“ જમીલુદ્દીન વકીલ ”

“ ફીક પાસેના રૂમમાં બેસાડ ”

નોકરે બહાર જઈ જમીલુદ્દીનને જાંગણામાં લાવી
ડેરેઈંગ રૂમમાં બેસાડ્યા થોડી વાર થઈ હશે કે જહાદુર-
ખાને અદર આવી સલામ કરી એક ખુરશી ઉપર પોતની
બેઠક લેતાં કહ્યું.

“ કેમ પધારવું થયું ! ”

“ એક નિર્દોષ ખુનના આરોપમાં પકડાયો છે તે ॥
અચાનક માટે આપની મદદ લેવા આવ્યો છું ”

“ હું નિર્દોષ ની મદદ માટે હરખાત તૈયાર છું ”

“ ત્યારે મારા મિત્રની નીશાની એટલે મારા મરહુમ
મિત્રનો પુત્ર અનવર કે જે છેલ્લી જી. એ. ની પરિક્ષા-
માં પાસ થયો છે તે ખુનના તહોમતમાં સપડાયો છે. તે-
ની સામે પુરાવાઓ બહુજ મજબુત છે પરંતુ હું ખાત્રી
સાથે જણાવું છું કે તે આ કેસમાં નિર્દોષ છે. ”

“ મી. અનવર જી. એ. ! (લગભગ વીચાર કરીને
હા હાથમાં ઘોડાજ દીવસ ઉપર મેં પેપરમાં નામ જોડું
દવું શું તે ખીચારો સપડાયો છે ? અફસોસ પળ તમે
ખાત્રીથી કરો છો કે નિર્દોષ છે ? ”

“ જી હા, મને પુરેપુરી ખાત્રી છે ”

“ વકીલ સાહેબ ? આપના જણાવવા પહેલાં મને
આ કેસની ખાત્રી મત્રો ચુકી છે અને હું તેની તપાસ-
માંજ છું ”

“ ખુદા આપને મદદ કરે ” જમીલુદ્દીનને આશ્ચર્ય
ભર્યા હાથ ઢિઠાવતાં કહ્યું

“ મને આ કેસની પુરેપુરી માહેરી મળી ચુકી છે ”

“ ફરી આખો સમય મન છે ? ”

“હું હાલ કંઈ કહી શકતો નથી”

“પણ હું તેના બચાવની થોડી ઘણી ઉમેદ ખુંકે”

“તે કંઈ કહી શકાય નહીં”

“મને અનવરની બહુજ ચીંતા થાય છે”

“ચિંતા જેવોજ મામલો છે?”

“સવે જણ અનવરની વિરૂદ્ધ મત બાંધે છે, અને અધુરામાં પુરા વહીવટીન પણ અનવરની વિરૂદ્ધ થઈ ગયા છે”

“તેઓ શું કહે છે?”

“કહે છે કે અનવરેજ ખુન કર્યું છે”

“તેઓ ખીયારા તો જે કંઈ ખરું છે તેજ કહે છે”

“એટલે?”

“એટલે શું, ખેડાના મરણથી તેઓ અર્ધ ગાંઝા જેવા તો થઈ ગયા છે અને વળી પુત્રવા એવા આવીને હબા થઈ ગયા છે કે અભવયો માણસ પણ ખુબી તરીકે અનવરનેજ લેખે”

“તો શું મારે અનવરના બચાવની આશા રાખવી જોઈએ?”

“ કેમ નહિ, આશા તો રાખવીજ નોંધએ ”

“ તો ઠીક ત્યારે માફ કરજો અત્યારે તો રજા લઉં છું, પણ ફરી આપને (હાથ જોડીને) વિનંતી કરું છું કે આપ અનવરના બચાવની કાશીશ કરી એક બેગુનાહને બચાવવા મહેનત કરજો ”

“ વડીલ સાહેબ ! નચિંત રહો, મને અનવરની સાથે કુદતી હમદરદી થઇ ગઇ છે, તેથી તેનો બચાવ થયે મને અનહદ આનંદ ઉપજશે ”

“ ખુદા આપને મદદ કરે ” આટલું કહી જમીલુદ્-દીન અંગલાને છોડી ગયા. હજી પાંચ મીનીટ પુરી પણ નહિ થઇ હોય કે નોકરે મોહમદ રશીકના આવવાની ખબર આપી એટલે તેમને પણ તેજ રમમાં બોલાવ્યા, મોહમદ રશીકે રમમાં દાખલ થઇ સલામ કરી ખુરશી ઉપર પોતાની બેઠક લીધી એટલે બહાદુરખાન બોલ્યા.

“ કેમ, હવે પેલો ઓળો તમારી પાછળ ફરે છે કે ? ”

“ ના સાહેબ આપની મહેરબાનીથી મેં તે દીવસ પછી તેને જોયો નથી ”

“ આ છપ્પી કાની છે ? તમે આને ઓળખો છો ? એક છપ્પી બતાવતાં બહાદુરખાને પુછ્યું.

“ હા ! આ છપ્પી તો મારા દત્તક એહમદની છે ”

આપની પાસે ક્યાંથી આવી ?” અજમ થવાની સાથે
મોહમદ રશીક પોઠારી ઉઠ્યો.

“એ હું પછી કહીશ હાલ તરત તમે જાઓ ઈન-
સાઅત્તાહ થોડા દિવસમાં પુશખમરી સંભળાવીશ કે તે
જોભો તમારો વારસ એહમદજ હતો”

આ સાંભળી અજમ થતાં મોહમદ રશીક બહા-
દુરખાંનનો બંગલો ઝોડીને વીણી તરફ ગયો.

મકરણ નવમું.

રાતના નવ વાગે મુંબઈ મેલ અમદાવાદના સ્ટેશન ઉપરથી ઉપડી ચુકી છે પોરટો, ગેસના ફાનસો ફોલવી રહ્યા છે ટીકીટ કલેક્ટરો ઝાંપો બંધ કરી પોતાની ઓશી-સમાં જઈ રહ્યા છે પાન ખીડી અને મેવો વેચનારાઓ પોત પોતાના ઘરે વિદાય થવાની તક્યારીમાં છે ; એટલામાં એક મીઠાઈ વેચનારે મીઠાઈનો ખુમચો લઈને ઝાંપાની બહાર બેસી પોતાની મીઠાઈના રાગડા તાણી રહ્યો છે તેના લુગડા તથા ડોળ ડાળ ઉપરથી જણાય છે કે તે અમદાવાદનો ધાંચી છે, તે કાઢની પછુ ન સાંભળતાં પોતાની મીઠાઈના બાંકા પુકી મીઠાઈ વેચી રહ્યો છે, એટલામાં બલદેવપ્રસાદ ગાર્ડ પોતાની ડયુટી પુરી કરી ઝાંપામાંથી નીકળી ઘર તરફ જાય છે એ જોઈ ધાંચીએ તેમને પોતાની પાસે બોલાવતાં મીઠાઈના રાગડા તાંજીતાં ઠહચું.

“ આ...આ...આ...આ...વો...ગ...યા...ટ...સા-
...હ...હે...બ...મી...ઠા...ઈ...તા...આ...આ...જી...
...રે.....”

આ સાંભળી બલદેવ પ્રસાદ તેના ખુમચાની પાસે ઉભો રહી ગયો અને ખુમચામાં કંઈ કંઈ મીઠાઈઓ છે તે જોતાં બોલ્યો.

“ કેમ દયા કંઈ કંઈ મીઠાઈઓ છે ”

“ આવો મારા મહેરબાન, સુતરફેણી છે, બદામનો હથેલો છે. સુરતની બરફી છે, માવાના પેંડા છે, ઘી ની પુરીઓ છે, ઘીના ગાંડીઆ છે, તાજી જલેબીઓ છે લઈ જાઓ મારા સાહેબ કેટલી જોખું ? ”

“ અલ્યા પણ આ બધી મીઠાઈઓ તાજી છે કે વાસી ? ”

“ આખીને લ્યો ”

“ પણ અચારે તો પપ્પસા નથી કાલેક લઈ જઈશ ”

“ વાહરે મારા સાહેબ ? પપ્પસાની શી અધીરી પડી છે આજે નહિ ને કાલે આપજો ”

“ કાલે નહિ હું તો પગાર ઉપર આપીશ ”

“ અરે પગાર ઉપર શું આપની મરજી પડે ત્યારે આપજો ને ? આપના જેવા સરદારના પપ્પસા ક્યાં જવાના છે ”

“ ત્યારે એક રૂપીઆની બરફી જોખ ”

“ બસ એક રૂપીઆની ”

“ ફરી બીજી વખતે જોઈશું ”

“ પણ આ સુતરફેણી બહુ મઝેની છે હો, આપના જેવા ઉમરાવોના ટેસને લાયકજ છે ”

“ આપ, ત્યારે એ પણ આઠ આનાની ”

“ અને આ માવાના પેંડા તો જુઓ હમણાં જ
બનાવીને ચાલ્યો આવું છું ”

“ ના અત્યારે નહિ ફરી જોઈશું ”

“ અરે લઈ જાઓને સાહેબ, ફક્ત નમુનાના માટે
લઈ જાઓ મારે તમારી પાસે પૈસા નથી લેવા ”

આટલું કહી સઘળા મીઠાઈઓ શેર શેર બાંધી આપી
અને તે પછી ખુમરો માથા ઉપર મેલતાં હળવેથી બળદેવ
પ્રસાદના ઠાનમાં કહ્યું.

“ મારે આપથી ઠાંધ વાત કરવી હતી ? ”

“ શું ? ”

“ આપ રેલવે ગ્યાટ છોને ? ”

“ હા કેમ ? ”

“ માફ એક કામ નહિ કરો ? ”

“ શું છે ? ”

“ મારી પાસે આજ કાલ જરા રૂપીઆની બહુજ
કુટ રહે છે તેથી કાંઈ રેલવેના નોકરને ધીસરી બાજુ
કાંઈ આપો તો મોટી મહેરબાની થાય ”

આ સાંભળી બળદેવમસાદના ચહેરા ઉપર એક ખુશાલીનો પ્રકાશ ચમક્યો. તે સાથેજ તેણે ધાંચીનો પુછ્યું.

“ બાળ શું લઇશ ? ”

“ જે આપ અપાવો તે ! ”

“ હું તો દસ આના લેખે અપાવીશ ”

“ ધરેણી પર ને ? ”

“ ના આંગ ઉપર ”

“ આંગ ઉપર તો રૂપીઓ એક અપાવો ”

“ ના રૂપીઓ નહિ પણ બાર આના અપાવીશ ”

“ પણ રૂપીઆ કેના માટે જોઇએ ”

“ તારે શું ! ગમે તેને જોઇતા હોય, તારે તો મારી પાસેથી ખાતું પડાવી લેવું ”

“ ઠીક ત્યારે ચિંતા નહિ પણ રૂપીઆ કેટલા જોઇશે ? ”

“ હાલ તરત તો બસો ”

“ તો હમણાં મારી પાસે એકસો રૂપીઆની નોટ છે તે લેતા જવ ”

“ ત્યારે એક આનાની ટીકીટ મંગાવી લે હું અત્યારેજ ચીઠી લખી આપું ”

“વાહ ! આપના જેવા ઉમશાવ પાસેથી ટીકીટ ઉપર ચીઠી લખાવવાની શી જરૂર છે. ફક્ત એક સાદા કામળ ઉપર ચીઠી લખી આપો. ”

“ નહિ જેવી રીતે ખાતું પડાવવાનો ધારો હોય તેવી રીતે પડાવી દ્યો ”

“ હવે રહેવા દો સાહેબ ! આતો એકસો રૂપરડી છે હજાર રૂપીઆ હોય તોએ શું ! આપના જેવા સરદારના માટે તો જન હાજર છે જન ! ”

બલદેવપ્રસાદ ધાંચીની આવી વાતો સાંભળી મનમાં કુઝાવા લાગ્યો અને ખુશી થઇને મનમાં કહેતો કે “ વાહ સારો ખીંડુ હાથ લાગ્યો છે. હવે રૂપીઆની છુટ સારી પેઠે રહેશે અને તેથી મન ગમતી મોજ ઉડાવીશ. ”

ધાંચીએ જેવી રીતે કહ્યું તેવી રીતે બલદેવપ્રસાદ ચીઠી લખી આપી અને સો રૂપીઆની નોટ તેજ વખતે લઇને ખીસામાં મુકી તે બાદ ધાંચીએ પુછ્યું.

“ આપનું ઘર ક્યાં છે ? ”

“ કાલુપુર-દુરવાળની પાસે વોહરાની મોટી ચાલીના ખીજા માળે ”

“ ઠીક, પણ સાહેબ બોલું તો નહિ માનો ? ”

“ નાહ ! નહિ ! ”

“એક વાત પુછું”

“ખુશીથી”

“આપ કેવા છો?”

“કન્નોછયા બ્રાહ્મણ”

“ઝાહો તારે તો અમારા ગોર થાવ”

“હા ! કેમ નહિ વળી પણ તું શુ પુછતો હતો”

“કંઈ નહિ, હવે નહિ”

“કેમ?”

“એમજ આપ બ્રાહ્મણ છો ને?”

“તેમાં શું થયું તારે જે પુછવું હોય તે પુછને!”

“તો શું આપને કાંઈ ખાવા પીવાનો શાખ ખરો કે?”

“કેમ નહિ વળી રેણવે સરવંટ થઈને ખાવાપીવાનો શાખ ન હોય કે?”

“તો ફરી મને એકાદ દીવસ ગોણાવોને”

“કાજ ના કહે છે, આજેજ ચાલ, આપણે ત્યાં તો રાજ દીવાલી છે.”

“ બહુ સારું પણ કાલે રાખો તો ઠીક ”

“ જેવી તારી મરજી પણ યાર મારો પગાર તો થયો નથી અને આ રૂપીઆ તો મેં એક મીત્ર મારે લીધા છે. પણ કાલના ખાવાપીવાના પાંચસા તું આપ, પગાર ઉપર તને આપી દઈશ.”

“ અરે આ શું બોલો છો પાંચસા તો હાથનો મેલ છે”

“ ત્યારે લાવ દસ રૂપીઆ પીવાના અને પાંચ રૂપીઆ ખાવાના. ”

“ હવે આ પંદર રૂપીઆ શું ? આપને ખાવાનો પણ શોખ છે ? ” કેડમાંથી રૂપીઆ ઠાઠીને આપતાં પાંચીએ પુછ્યું.

“ બહુજ, એકાદ દીવસ ન મળે તો ચેન ન પડે ચેન ”

“ એમકે ? હાન ! ખાવાની વાન સાંભળી મને મારો પારસી દેસ્ત કેકુ યાદ આવી ગયો. ”

“ ઠયો કેકુ ? ”

“ ફરતમ તાડીવાસાનો છોકરો, ખીચારો મારો એવો જીવનન દેસ્ત હતો કે અમે બંને જણા સાથેજ ફરતા ફરતા હતા. એથે પાંચમે તે બંદુક લાવતો અને અમે બંને જણા શીકારે જતા, તે ખીચારો શીકાર કરતો અને શીકારને જંગલમાંજ ખાતા, હાલ તે ખીચારો જીવાનીમાંજ

મરી ગયો. ગયાટ સાહેબ શું નમને પણ સીકારનો શાખ
છે કે ? ”

“ વાહ ! કેમ નહિ, એવી સરસ બંદુક લગાવું છું
કે કાંઈ કહેવાની વાત નહિ, હમણાં ચાર પાંચ દીવસ
ઉપર ચાલતી ત્રેનમાં..... ”

આટલું બોલતાં જ બલદેવપ્રસાદને ધ્યાન આવતાં
ખીજી વાત ચાલી ગયો એટલે ધાંચીએ અજબ ચતાં તેજ
વાતને પકડી રાખી પુછ્યું.

“ શું ચાલતી ત્રેનમાં ? ”

“ કંઈ નહિ કંઈ નહિ ”

“ જોયું તમારા દીકરામાં કપટ છે. હમણાં જ કાંઈ
કહેતા હતા ને હવે કહો છો કે નહિ. ઠીક સાહેબ ઠીક,
જેવી આપની મરજી, પણ મારી વાત યાદ રાખજો કે હું
પછસા ટકાનો છુપ્યો નથી હું તો માત્ર દોસ્તીનો ભુખ્યો
છું જ્યારે કેકુ મરી ગયો ત્યારે તેની પાસે લગભગ બે હ.
જનર રૂપીઆ નીકળતા હતા, પણ જ્યારે તે મરી ગયો ત્યારે
મેં તે રૂપીઆનું નામ ન લેતાં ખાતું માંડી વાળ્યું. જો
આપને મારો બરસો ન આવતો હોય તો ઘેર આવીને
ખાતું જોઈ લ્યો. માટે સાહેબ ? હું તો એવો માણસ . છું
કે પ્રભુ ન કરે ને કાઈ દીવસે તમે ખુન કરીને પણ આ-
વ્યા હોય તો તેને ઉઘાડો ન પાડતાં પોતાના જીવના જો-
ખમે તેને છુપાવી હજારો રૂપીઆ ખરચી નાંખતાં વાર
લગાડું નહિ, હા, આપ હજી મને પુરેપુરો જાણ્યો નથી.”

આ લાંબી વાત સાંભળી બ્રહ્મદેવપ્રસાદને લગાર બરસો આવ્યો તો પણ અસહ વાત ઉડાવતાં બોલ્યો.

“ જોને ! હું તો એમ કહેતો હતો કે બંદુક તાક વામાં મારો હાથ એટલો બધો બેસી ગયો છે કે જો કદય ચાલતી ગાડીમાંથી નેમ લેઈ ને ગોલી માર તો તે કાંઈ કાળે પણ ખાલી ન બન્ય ”

“ હશે હવે આ વાત જવાદો. હું કાલે જરોખર સાત વાગે આપના ઘેર આવીશ ”

“ હા ! જરોખર ટાઇમસર આવજો ”

“ જરૂર આવી આપ ગંધી તપ્યારી કરી ર.ખજ ”

“ કહેવું નહિ પડે ”

“ જો કદાચ ખુટે કરે તો એક બે રૂપીઆ વધારે લઈ જાઓ ”

“ લાવ ત્યારે બે રૂપીઆ આપ વધ પડતો હીસાખ થઈ રહેશે ”

ધાંચીએ બે રૂપીઆ આપ્યા જે લઈને મનમાં મત્રકાતાં મત્રકાતાં બ્રહ્મદેવપ્રસાદ જમશેઃજીના પીડામાં પેડે, અને ધાંચી પેતાનો ખુમચો માથે ઉઠાવી પાંચકુત્રા તરફ ગયો.

પ્રકરણ દસમું.

સાંજના પાંચ વાગ્યાના સમયે વહીવટીનના અંગણની અગાસી ઉપર તેમની દીકરી જમીલા હાથમાં ચોપડી લઈને વાંતી રહી છે અને તેની પાસે તેની આયા ઉભી છે. જમીલાની વય આશરે પંદરેક વરસની હતી. તેણીનો ચહેરો ગુલાબના ફૂલ સમાન ખીસેલો હતો. પણ પેતાના એકના એક ભાઈના અકાળ મૃત્યુથી તેણી અત્યારે દીલગીર જણાતી હતી. તેણીના રૂપમાં જો કે દીલગીરીથી કંઈ વધુ ફેરફાર થયો ન હતો, તો પણ કુંદનની પેઠે ચળકતા ચહેરા ઉપર દીલગીરીની છાપ સાફ જાહેર દેખાતી હતી. જમીલાની પાસે ઉભેલી આયા તેણીની ખાસ ભરસેદાર અને ખડખડ જુની હતી, અગાસીમાં આવ્યા ને બહુ વાર થઈ જવાથી તથા અંધારું થતું હોવાથી આયાએ જમીલાને નીચે ચાલવા માટે કહ્યું.

“ દીકરી ! સાંજ પડવા આવી માટે ચોપડીઓ ખંધ કરીને હેઠળ ચાલો ”

“ આયા ! મને ભાઈના ગુજરવાથી લગરે જે કંઈ નથી અને જાણે દુન્યાની સઘળી વસ્તુઓથી મન ન ભરાઈ ગયું હોય તેમ લાગે છે ” જમીલાએ નિશ્વાસ નાંખતાં કહ્યું.

“ બેટા સુરજ આથમતી વખતે આવી વાત ન કરો તમોએ દુન્યામાં આવીને હજુ જોયું શું છે ? ” દીનાસો દેતાં આપા બોલી.

“ હજારો દુઃખ અને લાખો વીપતીઓ જોઈ ”

“ બેટા તમારા દુશમનો જુઓ, ”

“ દુશમનો શું કરવા જુઓ ? જુઓને ભાઈના મુજબવાતું દુઃખ કાંઈ જોણું છે ? ”

“ દુઃખ તો ધણુંએ છે, પણ કરવું શું ? મોતની આગળ લાચારી છે, ભલભલા મોતથી જમ્યા નથી તો આપણીતો વીસાદજ શી ? ”

“ હાય મને તો જ્યારે ભાઈનો ચેહરો યાદ આવે છે ત્યારે કંઈને કંઈ થઈ જાય છે. અરે જોજ વિચાર આવે છે કે શું આ દહાડા ભાઈના મરવાના હતા ? ”

“ ખરું છે બેટા જોમ થવું જોઈએ પણ મોત આગળ લાચારી છે ? ”

“ હા બેશક દુન્યામાં કાંઈ સુખી નથી હા ! તે લોકો સુખી છે કે જોઓ આ કાતી જહાનની મોહક વસ્તુઓને ત્યાગ કરી જંગલમાં બસે છે. ”

“ ખરેખર દુનિયામાં ખરા સુખી તો તેજ છે પણ આપણે બધા તો પુરેપુરા દુઃખી અને જંજળી છીએ. જુઓ તમોએ પેલી વાત સાંભળી કે ?

“ કહ્યું ? ”

“ બાપના ખુની તરીકે પેલાં બીચારા અનવરમીયાને
પકડ્યા છે. ”

“ હાય ! હાય ! એઓ બીચારાએ શું કર્યું
છે તો ”

“ કહે છે કે એણેજ ખુન કર્યું છે. ”

“ જુઠું ! તદ્દન જુઠું તેઓ એવા નથી. ”

“ ખુદા ખુદા કરો ખેટા ! જે બીચારા તું કહીને
કાઢને ન બોલાવે તે ખુન તો શું કરે. ”

“ હા મને પણ એજ વીચાર આવે છે. ”

“ ખુદા કરેને તેઓ બેગુનાહ બનીને છુટે. ”

“ આમીન, આમીન, ” જમીલાએ ઝીણી હાય
બેચતા ઠહક્યું.

“ ખેટા ! જેવાં તમે અપસરા સિમાન છો તેવાંજ
તે પણ છે. તમારા બંનેની જોડી તો એવી સરસ છે કે
આખી દુન્યામાં શોધ કરવાથીએ ન મળે, જ્યારે તમારી
સાથે વિવાહ કરવાની વાત આવી ત્યારે હુંજ શમસુદીન
ફાટોઆફરને ત્યાંથી તેમની જગી લાવી હતી અને તમારી
ચોપડીમાં મુકી ગઈ હતી. ”

“ એમ કે ! હવે ખબર પડી ત્યારે ! એ કામ તમારુંજ છે. પણ ખીચારા છુટે તો સારું ” આંખોમાંથી આસુ પડતાં જમીલા નીચી નજરે બોલી.

હું તો રોજ સવારમાં એજ દુઆ માંગીશ કે એ મારા ખુદા ! તુ તેમને એ ડુંગુનાહ બનાવીને દોડી મુક. અને તેઓ મારી જમીલા ખીખીની સાથે લગ્ન કરી અમન ચેતમાં જીંદગી ગુજારે. ”

“ ચાલો સારું હમણાં ખીચારો આફતોમાંથી તો છુટે. ” જમીલા છજીકો કરતાં બોલી.

“ જરૂર છુટશે. ”

“ મેં એવું પણ સાંભળ્યું હતું કે તેઓ વ્યભિ-ચારી અને રખડેલ માણસ હોવાથી મરહુમ બાઈએ વીવાહથી પોતાની નારાજી બહાર કરી હતી.

“ હા ખરી વાત છે મરહુમ તો ખીચાર ન ગાળો દેતા હતા, પણ નહિ અનવરમીયાં એવા દેજ નાહ. ખીચારા બોળા અને કેવા ગરીબ ગાય જેવા છે મને તો જ્યારે તેઓ રસ્તામાં મળી જતાં ત્યારે હું તો તેમનો ચહેરોજ બેઠેનેજ ગાંડી ચઢ જતી.

“ એમ કે ? ”

“ પણ બેટા આજ કાલ તો તમારા આજ્ઞા પણ બહુ ખીજવાયલા છે. અને તેઓ તો એમજ કહે છે કે આ લુચ્ચાએજ મારા દીકરાનું ખુન કર્યું છે ”

“ કેવું જીહું તહોમત. ”

“ જીહું તહોમત નહીં તો ખીજું શું ? પણ સખુર કરો સખુરીના ફળ મીઠું છે. ”

આ વાતો થઇ રહી હતી એટલામાં આપને નીચે બોલાવવાથી તેણી નીચે ગઇ. એટલે જમીલાએ પોતાના મનમાં વીચારો બાંધવા માંડ્યાં. ઘડીમાં તે ચોપડીમાંથી અનવરતી છળી ઠાઠી તેને ગુનેહગાર લેખી ફેંકી દેતી. અને ઘડીમાં બે ગુનાહ સમજી પોતાની છાતી સરસી ચાંપતી. તેણી અનવર ઉપર દીલો જનથી શીદા હતી. અને પોતાનું લગ્ન તેનાથીજ થાય તેમાં રાજી હતી. જમીલાના મનમાં અનવર પ્રત્યે સારો વિચાર બધાયો હતો. અને તેણી તેને નિરદોષ જોવા માટે ખુદાની દરગાહમાં દુઆઓ ગુજારતી હતી. એમ કરતાં અંધારું થઇ જવાથી તેણી નીચે ઉતરી ગઇ.

પ્રકરણ અગીયારમું.

રાતના સાત વાગી જવાથી બલદેવ પ્રસાદ પોતાના ઘરમાં ગરમા ગરમ ખાણું અને દારૂની બાટલીઓ જોઈ પાણી પાણી થઈ રહ્યો હતો. અને હજી સુધી ધાંચી કેમ ન આવ્યો તે માટે મનમાં તેને લાગ્યો બલદેવ આવી રહ્યો હતો. એમ કરતાં કરતાં આઠ વાગ્યા તો પણ ધાંચી આવ્યો નહિ, તેથી છેવટે તેણે બાટલી ઉઘાડી અને ગલા-સમાં દારૂ કાઢી મોઢે લગાવી ગટગટ કરીને ઉડાવી ગયો. અને ગરમા ગરમ ખાણા ઉપર સારી પેઠે હાથ સાફ કર્યો. જોત જોતામાં આખી બાટલી હજમ કરી નાંખી. તે નીશામાં ચક્રચુર બનીને બાઈ રહ્યો હતો એટલામાં ધાંચી આવ્યો અને બલદેવ પ્રસાદને ખાણું ઉડાવતાં જોઈ બોલ્યો.

“ વાહ ગયાટ સાહેબ એકલા એકલા મઝા ઉડાવી કે ”

“ તુતુતુમ કયકુ મોડા ગાયા વેલ ? ” નીશામાં બલદેવ પ્રસાદ પોકાર્યો.

“ હું લયાર સીક થઈ ગયો હતો. ”

“ ત્યારે દુસરા મંગાયગા. ”

“ ના હમણાં કાંઈ જરૂર નથી. હું હમણાંજ લતને ચાલ્યો આવું છું ”

“ વેણ પરના નહિ, દેગો હમ તમકુ સયા દેસ્ત
જનતા હેં. હમ તુમકુ બોહોત નોગત મે. સવજના હેં.
યુ માઇ ડીયર ફરેન્ડ ! ”

“ પણ સાહેબ હું તો આપનો તાબેદાર છું. ”

“ વેણ હમ નીસેમેં નહિ હય. ”

“ નારે સાહેબ આપને કોણ કહે કે દાર પીવેનો છે, પણ
અત્યારે મને મારો દોસ્ત કેકુ ગહુજ યાદ આવે છે ! ”

“ જો યુ દેમ ? તુમ કેકુકા નામ મત લો, હમ
તુમારા જની દોસ્ત હે. ’

“ પણ મને તમારો ભરસો નથી આવતો. દુન્યામાં
સાચા દોસ્તો મળતા ગહુજ મુશ્કેલ છે. ”

“ લેકીન હમ જુકા દોસ્ત નહિ હય હમ ગિલકુલ
જન દેનેવાલા સાચા દોસ્ત હય. ”

“ ત્યારે સાચો દોસ્ત પોતાના મીત્રથી મનની વાત
છુપાતો નથી. ”

“ બેશક હું ક્યાં ના કહું છું, પણ વેણ ધાંચી મહા-
જન ! હું ખરું કહું છું, કે મેં મારા એક દોસ્તની ખા-
તર એક બે ગુનાહતું ખુન કરી નાખ્યું અને તે દોસ્ત
મને મુકીને કોણ જાણે ક્યાં ગેય થઇ ગયો, ”

“ ગપાટ સાહેબ, શું નીશો વધારે થઇ ગયો છે કે

આવી પાયા વગર ની વાતો કરી રહ્યા છો. ” ધાંચીએ
પરે જાણતા માટે ”માજી રચતાં ઠકયું,

“ જો યુ દેમ સુવર હમ નીશમેં નહિ બોલતા
હું ખર ઠહું છું કે મારા દોસ્ત એકમદની ખતર મેં
એક માણસને વગર લેવે દેવે મારી નાંખ્યો. ”

“ કયો એકમદ ?

“ વેલ તુમ બહોલ ખરાબ આદમી હય, અરે મેન
એકમદે એક મોહમ્મદ રશીક નામના માણસને મારી
નાંખ્યા ઠહયું ‘હતું’. એક દીવસ ભોગળેગે મોહમ્મદ રશીક
રેલવેના ઝાંપા આગળ આવી ઉભો હતો. મેં લાગ જોઈને
રીવોલવરની ગોળી મારી પણ અફસોસ મોહમ્મદ રશીક ખચી
ગયો અને તેના બદલામાં એક જુવાન છોકરો ગોળીનો
ભોગ થઈ પડ્યો. ”

“ શું કરવા નકામી વાતો કરી મારી મશકરી કરો
છો વળી ગાડીમાં તમારી પાસે રીવોલવર ક્યાંથી આવી.
કહો જોઈએ ? ” હાજતાં હસતાં ધાંચીએ જરા કુનોહથી
પુછ્યું. ”

“ જો યુ રાસકઠ્ઠા અમારી પાસે તે વખતે રીવોલ-
વર આવી ગઈ. ”

“ પણ ક્યાંથી ”

“ એક સેકન્ડ કલાસના મુસાફરની સુરત ઉપરથી
ચોરી લીધી. ”

“વાહ, તમે તો ગયાટ સાહેબ જીઠ જોલવામાં દસર રાખતાજ નથી હો ?

“કેમ હયા ?”

“ત્યારે શું નહિ તો, તમે તે મુસાફરની રીતોલવર લીધી અને તેને ખચર ન પડી કેમ ! જ્યારે માગ સાહેબ મારા જેવા ભોળા માણસને તે શું કરવાને માટે બનાવે છે ?”

“અરે બેવકુફ ! તે માણસ સુધ ગયે હતો, પણ જો તે કદાચ જાગતો હોત તોજે શી પરવા હતી ? હું માણસની આંખમાંથી જોતજોનામાં કાજલ કાઢી લઉં તો ફરી રીતોલવર લઇ લેવી તેમાં તે વળી શું ?

“ગયાટ સાહેબ જલે તમે કહો પણ મને તો ખાતરી થતી નથી ?”

“જેર તારા જેવા ગધેડાને ખાતરી ન થાય તો ન થાય. પણ હું તો સાચું કહું છું.”

“પણ જો તમે સાચુંજ કહેતા હો તો કહે જોજો કે તે ડાખમાં બીજો કોઇ હતોજ નહિ ?”

“ના એક યુરોપીયન હતો. પણ તે પહેલાંથી ઉંઘેલો હતો એટલે કાંઈ પણ હરકત આતી નહિ અને જો કદાચ જાગતો હોત તોજે શું ! અમે તો મોટા મોટા પારસલોને પસાર કરી દઇએ તો આ બીચારી રીતોલવર !! તે શી હરતી !”

“ બેશક આ કાંઈ નાની સુની વાત નથી. ”

“ પણ ચાર પેઢા એહમદે તો બહુજ મોટો દગો કર્યો. ”

“ કેવી રીતે ! ”

“ આ કામના બે હજાર ઠરાવ્યા હતા તેમાંથી એક હજાર આપ્યા અને ફરી એક પછી પણ આપી નહિ ”

“ તમે તેનું કામ ન કર્યું તો શાના આપે ”

“ એમાં મારો શો વાંક મેં તો તેના બતાવેલા મા-ણસને ગોળી મારી પણ બે ગળેગે બીજને લાગી તેમાં હું શું કરું ! ”

“ ત્યારે હાલમાં એહમદ ક્યાં છે ! ”

“ ડાણ જાણે ક્યાં નાસી ગયો. ”

“ એવા મીત્રને ધીકકાર છે. ”

“ ધીકકાર છે. ખરેખર દુન્યામાં કોઈ કોઈનો મીત્ર નથી. અને વખત પડે તો દુશ્મન થઈ જતાં વાર પણ લાગતી નથી ”

“ પણ ગયાટ સાહેબ ! હું આપનો ખરો અને સાચો મીત્ર છું. તેથી મીત્રતાનો હક અમ કરવા માટે હું એહમદને પકડી લાવવાની લામ ભરું છું, ”

“ શું કહે છે ? ”

“સાચુંજ કહું છું.”

“નહિ !”

“નહિ શું ? તમારા જેવા સ્નેહીના માટે એ બાપડા એકમદને પકડી પાડવો, તે શી મીઠાતમાં છે ! પણ...”

“પણ શું !”

“હું જે પુછું તે સાચેસાચું કહી દો તો હું અંબ ઘડી એના માટે જાઉં છું.”

“હા. પુછ હું સાચેસાચું કહી દઇશ,”

“જે ગાડીમાંથી તમે પીસ્તોત્ર ચોરી તેનો નંબર કયો હતો ?”

“એમાં તો તે શું પુછ્યું એ નંબર યાદ છે.
(યાદ કરીને) ૩૧૦.

“ડીક ત્યારે હવે હું જાઉં છું અને એકમદની શોધમાં નીકળું છું.”

“અરે જાના દેને ચારા નક મી વાતો શું કરવા કહેલે ?”

“નકામી વાતો નથી. હું સાચેસાચુંજ કહું છું.”

“ચાલ ચાલ મશકરી જવા દે.”

“મશકરી નથી. જ્યાં સુધી એકમદને શોધી ન કાઢું ત્યાં સુધી આ મારો ચહેરો તમને ન બનાવું.”

“હવે રહેવા દે બહુ થયું, લાવ જરા પેઢી કપા-
ટમાંની બાટલી.”

“ નહિ, હવે રહેવા દે, હું તો હવે જાઉં છું, જ્યાં
સુધી એહમદને નહિ પકડું ત્યાંસુધી મને એન પડનાર નથી.”

“ ત્યારે શું ખરેખર તું જઈશ ? ”

“ હા મીત્રતાનો હક અત્ર કરીશ ”

“ અરે યાર, રહેવા દેને તારી શીવસુરી, મારે
એહમદને નથી પકડવો. ”

“ ના, એમ કાંઈ થાય, તમારા જેવા મીત્રથી દુગો
કરે તેને હું એનથી કંમ બેસવા દઉં ? હવે મારા મનમાં
મીત્રતાની હોળી સળગી છે. એટલે હું જમીન આસમાન
એક કરીને પણ એહમદને શોધી કહાડીશ. ”

આટલું કહીને મીડાઇવાળો ધાંચી તરતજ ઉડીને
ચાલ્યો થયો, અને ‘‘અલ્લદેવપ્રસાદ આભો બની તેનો ચંદુરો
જોતાં જોતાં દારની ઝુપમાં બકબકાટ કરવા લાગ્યો.

પ્રકરણ આરમ્બ.

રાતના નવ વાગે અમદાવાદ શહેરના નાની ગાડીના સ્ટેશન ઉપર દીદહી ત્રેન ઉભી છે. ત્યાં એક નવ જવાન માળસ સેકન્ડ ક્લાસનો ડબ્બો રીઝર્વ કરાવી એક પોરટર પાસે સામાન મુકાવી રહ્યો છે. પોરટરે સામાન ઘરોઘર જોડાવી દીધા બાદ તે જવાનને સલામ કરી એટલે તેણે પોરટરને ચાર આના આપી ડબ્બો લેવા લાવ્યા. લેવા લાવ્યા તથા કુળમાં પાણી ભરીને મુકવા હુકમ કર્યો. જે સાંભળી પોરટર લેવા લાવ્યા કુળમાં પાણી ભરીને લાવ્યો. અને નવ જવાનને ઝાંપાની બહાર પોતાની સાથની સ્ત્રીને લેવા માટે ગએલો જોઈ એકઠકની નીચે સુપ્ત ગયો. તે ગાડીમાં પોતેજ સામાનમુકેલો હોવાથી સામાનની જોડવણી એવી કરી હતી કે ચાર દિવસ માં મુસાફરી હોય છતાં પણ અંદર એસનારને તેના હોવાની ખબર પડે નહિ. થોડીવાર થઈ દશે કે પેસો જુવાન એક ખુશસુરત સ્ત્રીને લઈને આવ્યો અને ડબ્બોમાં આવીને બેઠો. પાંચેક મીનીટમાંજ ત્રેન ઉપડી એટલે પેસો સ્ત્રીએ પોતાના ચહેરા ઉપરનો ખુરકો ઉતારી નાંખ્યો. એટલે જણાયું કે તે તો મોહમ્મદ રશીદની સ્ત્રી વહીવટ અને તેની સાથેનો જુવાન તેનો દત્તક એહમદ છે. ગાડી સાબર-મતી પુત્ર પસાર કર્યા બાદ સપાટાખંધ જતી હતી અને એ બંનેમાં નીચતી વાતચીત ચાલી રહી હતી.

“જેયું ! મુવા ગારડને વચમાં રાખ્યો તો આજે આ દશા થઈ.” વહીવટને નિશ્વાસ નાખતાં કહ્યું.

“ જવા દે એ વાત એ લુંચે. બહુજ મોટો બદમાશ નીકળે. ” માથાનો પરસેવો પુછતાં એહમદ બોલ્યો.

“ હવે તો કાણુ જાણે ? । આફતોમાંથી ત્યારે છુટકારો થશે ! ”

“ જ્યારે ખુદા કરે ત્યારે. ”

“ પણ જો તમે મોહમ્મદ રશીદની પાછળ ન પડ્યા હોત તો આજે આ ગુસ્સીયતા ઉઠાતી ન પડત. ”

“ મને સી ખગર કે પાચું ઉઠડું પડશે ! ”

“ હશે જવા દો તમે સલામત છો એટલે બરા, ગંગા નાહ્યા. ”

“ ગંગા તો નાહ્યાજી । પણ મોહમ્મદ રશીદની કોઈ મદદ કરતું હોય એમ લાગે છે. ”

“ તો હવે તે આપણું શું કરનાર છે । ”

“ કરે શું ? પણ ચિન્તા તો ખનીત ! ”

“ ગાન વહાલા ! તું ચિન્તા ન કર, પણ ખતોત કે હાલ અપણે ક્યાં જઈએ છીએ ? ”

“ હાલ અજમેમાં રહીશું. એકાદ વરસ ત્યાં પસાર કરી બીજી જગ્યાએ જઈશું. ”

“ જેવી તારી ઈચ્છા, હું તારી ઇચ્છાને આધીન છું. પણ જોઈ દુશ્મનોને ખગર ન પડે. તહિ તો જોડું થશે ”

“ જો થવાનું હોય તે થાય, મેં તો કરવામાં કાંઈએ
 બકડી રાખ્યું નથી, પણ બધામાં નિષ્કાંક્ષા નિવડ્યો એ
 પણ એક ક્રીસમાની ગલીહારીજ છેને ! પ્રથમ જેલમાં જે-
 લક્ષ્મી લઇને સીપાઇઓ વટીકને રૂપીઆ આપી મોહમ્મદ
 રહીક ઉપર જીલગ કરાવ્યો, પણ તે ત્યાંથીએ સલામત
 ની ગયો, ફરી લુચ્ચા ગારડને એક હાજર રૂપીઆ આપી
 કાટકું કાઢી નાખવાની પેરવી કરી તેમાં પણ નીવડગતા
 મળી, તે પાદ મેં પોને વેશ બદલીને તેની પુંઠ પકડી
 અને એકાંતમાં મારી નાખવાની યાજી રચી, પણ તેમાં
 તો મેં પોનેજ માર નહિ. હવે તો કાંઈ સમજ પડતી
 નથી જે ખુદા કરે તે ખરું. ” એકમદે ધડકતા દીસે પેતની
 ક.રકિરદી સંભળાવી.

“ એ તો જગતમાં કહેાત છે કે જે ખાડો ખાદે
 તેજ પડે. ”

હા છે. પણ મેં જે કાંઈ કર્યું છે તે તારા
 પ્રેમમાં પડીને, તારી મોહક મુરતીના પ્રકાશથી અંજલઇને,
 તારા પ્રેમના ફદે ફસાઈને, નહિ તો મને શી ગરજ કે હું
 મોહમ્મદ રહીકના ખીસામાંથી મોઝાની તીજેરીની ચાવીએ
 ચેરનો, અને મોઝાના પટાનાડાને લાલચ આપી દરતાવેજો
 ઉડાવનો, અને લાખો પેરવીઆ કરી મેંકના રૂપીઆ ઉઠા-
 વના, અને એ ગુનાહ મોહમ્મદ રહીકને ફસાવનો ! પણ
 ખારી ! માત્ર તારા માટે, સત્ય છે પ્રેમ આંતરો છે. ”

“ એકમદ ! અને મેં તારા માટે શું નથી કર્યું ?
 જો પરી પ્રત્યેના હકોપર પળી ફેરવી તારી સાથે નીકળી

આપે આપ દાદાના આગર ઉપર પાણી ફેરવ્યું, કહી જાઉં ”
મેં તારા માટે શું નથી કર્યું ? ”

“ બેશક, તેં પણ કાંઈ જોખું નથી કર્યું, હશે ને
થયું તે થયું, પણ વહાલી ! મોહમ્મદ રશીકના કપાંચે પ
તો લાગ્યો નહિ, કોણ જાણે તે કપા પાનાળમાં સમાઈ
ગયો છે, અને પેસો જે કાંપમાં મને મળ્યો હતો, તે કોણ
હતો તેની પણ કાંઈ ખબર મળી જ નહિ. ”

“ અને મેં તેજ વખતે મોહમ્મદ રશીકના જેવો જે
માણસ જોયો હતો તે કોણ હતો ? ”

“ વહાલી, આજ વાતો છે કે જે મારા લોહીનું
પાણી કરી નાંખે છે ! ”

“ વહાલા ! તું ચિન્તા ન કર, જે થવાનું હશે તેજ
થશે. ”

“ એ તો હજ પણ મોહમ્મદ રશીક બદલો લીધા
બિના રહેનાર નથી, તે જરૂર આપણી શોધ કરશે. ”

“ અરે કરવા દોને. પકડીને પણ શું કરનાર છે ? ”

“ કેમ નહીં કરે, બહુએ કરી ચકે છે. ”

“ ચાલો હવે આવી વાતો મુડી દો, લગાર રંજને
દુર કરવા માટે હસો જોલો અને પ્રેમની વાતો કરો. ”

“ નહીં મને ભાસ થાય છે કે કોઈ મોહરી આદત આપણા ઉપર આવશે. ”

“ મરદ થઈને આવી વાત ન કર, પ્યારા ! હું તારી દાસી છું, તારા ઉપર આજ આવતા પહેલાં હું જન કુર-જાન કરી દઈશ, ”

આ વાતો કરતાં કરતાં જનને નિદ્રાવશ થઈ ગયા, તે છેક સવારના ઉપાસ, દશ વાગે અજમેરનું સ્ટેશન આવ્યું એટલે તરતજ સામાન ઉતારાવી ગાડી ઠરીને શહેરની તરફ નિદાય થયાં, પેન્નો પોસ્ટર પણ હળવેથી ગાડીના પાછલા ખારજે બહાર નીકળી સ્ટેશન ॥ બહાર આવી, એક ગાડી કરીને તેમની પાછળ ગયા.

પ્રકરણ તેરમું.

રાતના દસ વાગ્યાના સમયે અજમેર શહેરના કેસરગંજ લતાના એક ઘરમાં વહીદા અને એહમદ બેગીને વાતો કરી રહ્યા છે, એટલામાં બહરથી કાઠબે બારણું ઠોક્યું એ સાંભળતાંજ એહમદે ચીંકાને પુછ્યું.

“કાણુ છે ?”

“બારણું ઉઘાડો.”

“પણુ છો કાણુ ?”

“માણુસ !”

“નામ ?”

“ગુમ નામ !”

આ સાંભળતાંજ એહમદના હેઃશક્રોચ ઉડી ગયા અને વહીદાના ચહેરા સામું ટીકવા લાગ્યો, એટલે વહીદાએ હીંમત આપતાં દરવાજે ઉઘાડવાનું કહ્યું જેથી હીંમત કરી એહમદે બારણું ઉઘાડ્યું બારણું ઉઘડતાંજ એક મજબુત બાંધાતો માણુસ એહમદ ઉપર છુકાતી બાંધેલો ઘરમાં આવ્યો એ જોઇ એહમદે ધરજતા સાદે પુછ્યું.

“ તમે કાણુ છો ? કે પારકા ઘરમાં રાત પાળીને આમ બે ધડક આપ્યા આવો છો ! ”

“ હું કાણુ છું ! ખતાવું ? ડીટેક્ટીવ ઇન્સપેક્ટર બહાદુરખાન ! ”

આ સાંભળતાં જ એકમદના હોશ ઉડી ગયા, અને તે બેમાન જેવી સ્થાંત્રીમાં આંખો બંધાવે ઉભો રહ્યો. પરંતુ વહીદા એકદમ અંદરથી તેઓની પાસે દોડી આવી અને બોલી.

“ અહીં કંઈ પધાર્યા છો ? ”

“ તમારા ધણી મોહનમદ રફીકે ખેરીયત પુછવા મોકલ્યો છે. ”

“ કાનો ધણી ? મારો ! મારો ધણી તો આ રહ્યો વગી મારો ધણી બીજા કોઈ છે જેણે તમોને ખેરીયત પુછવા મોકલ્યા છે ! ”

“ કહું ? બંધી હકીકત કહું ! સાંભળશો ? સાંભળો ત્યારે, મને શરકુદદીન મરહુમે, અલ્લેવપ્રસાદ ખુનીએ, બે શુનાહ અનવરે અને નિરાંવાર મોહનમદ રફીકે તમારી ખગર લેવા મોકલ્યો છે. આવી દમ બરાવનારી વાતો બીજાની કરજો. હું તો તમોને મજા દીવસથી જોળાવું છું. વહીદા ! તે મને સ્ટેશન ઉપર જોઈને એકરો કેમ છુપાવી લાધો હતો ? એકમદ ! આ રહી તારી પીસ્તોલ અને

ઠટારી, તથા જનાવટી મુછ દાઢી, કેમ કાપનાર રસ્તાની વાત માટે છે કે ? વળી તમારી બધી વાતચીત મેં ત્રેનમાં જ ગળ્યાંની અંદર બેઠકની નીચે સુતાં સુતાં સાંભળી છે ” પીરતોલ, ઠટારી, અને દાઢી મુછ બતાવતાં બહાદુરખાને કહ્યું.

આ સાંભળતાંજ વહીદા અને એહમદના સરીરમાં વીજળીની પેઠે ચમકારાઓ થવા લાગ્યા પોતાના કાળાં કૂતરો ચહેરા સામે ફરવા લાગ્યાં અને ધરજતા ધરજતા માત્ર આટલું બોલાયું કે “ દયા કરો ! દયા કરો ! ”

બહાદુરખાને જુરસામાં આવીને કહ્યું “ દયા ? ઉપકાર કરનારની માલ મીલકત તથા સ્ત્રીને દુખાવી લેનાર, એક નિર્દોષને કેદમાં નાંખનાર, એક બેગુનાહ જુવાનને મરાવનાર, ઉપર દયા કરે, ધીકકાર છે, અને ખીકકાર છે તારી આ કુલટા સાથીને કે પોતાના પ્યારા ખાવાંદધી બેવકા બની બાઇ અને દત્તક પુત્રની સાથે જરે કમં કમું શું આવી એક કુલટાના માટે દયા ? ઓ મુખાઓ ! તમારા માટે મારી પાસે દયા નથી. ” બંનેને પણ ઉપર પડતાં જોઇ ધ્રુતકારીને “ ચાલ મારા પવિત્ર પગને ન પઠડ અને બતાવ કે નિરાધાર મોહમ્મદ રફીકનો પછસો ક્યાં છે ? ”

“ અમે બધા પછસા આપી દઇએ તો આપ અમને છોડી મુકશો ? ” વહીદા અને એહમદે હાથ જોડી ગદગદિત કંઠે વીનંતી કરી.

“ તે કાંઈ કરી શકતો નથી ” બહાદુરખાને રો-
માંજ જવાબ આપ્યો.

“ સાહેબ ! અમારા બંનેની જુવાની ઉપર શું
કરો ” બહાદુરખાનના પગ ઉપર પેતાનાં માથાંઓ મુકતાં
બંને જણાઓ બોલ્યાં.

“ ચાલ દુર થા ! ” બહાદુરખાને લાત મારીને કહ્યું.
“ બીજાની જુવાની ઉપર તમેને દયા ન આવી, અને મારી
પાસે દયાની માગણી કરો છો ! ”

“ મેં મોહમ્મદરશીદના બધા પક્ષસા ખરચ્યા નથી.
માત્ર થોડાજ રૂપીયા ખર્ચ થયા છે. આ પેટીમાં એક
લાખી નોટ અને બીજાં ચરેણાં છે. આ બધું આપ લઇ
લ્યો, અને અમે બંનેને માત્ર કપડાં ભેર જવાદો ” એક-
મદે રડીને બીનંતી કાઢી.

“ થું તું મને લાલચ ખતાવે છે ? લાંચ આપે છે ?
પણુ ઓ મુખાં આ મીલકત ઉપર હું થુંકતો પણુ નથી
મને તો તમારા બંનેનું કામ છે. ”

“ મેહરખાનીની શહે અમને મુદ્દી દો ”

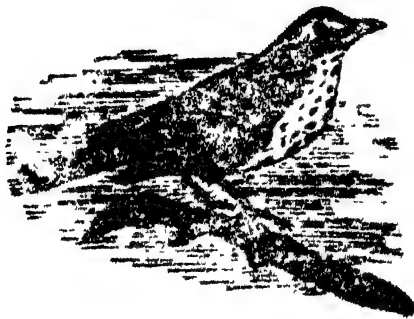
“ નહિ ! હવે તમેને સુઠવામાં નહિ આવે ”

ત્યારે એકમદ અને વહીદાઓ બોલુ કે હવે ડીટેક્ટી-
વના પંજામાંથી મુક્ત થવું બહુજ મુશ્કેલ છે, ત્યારે કાંઈ
પણુ શરમ વિના બંને જણા એક બીજાને વળગી પડી
આંસુઓ રડવા લાગ્યા.

“ વહાણા ! ” પાપણે શું વિચાર્યું હતું અને આ શું થયું ? ” વહાણાએ રડતાં રડતાં એકમદને કહ્યું.

“ વહાણા ! હવે ગમે તે થાય તેની ચિંતા નથી. પણ તને લગારે દુઃખ પહોંચશે તો મને સારું નહિ લાગે માટે તું આદિજ રહે, હું જાઉં છું ”

“ નહિ હું પણ તારીજ સાથે છું, પણ ઉભે રહું છું તને એક વરતુ આપું છું તે સાથે લઇશે ” આટલું કહી વહાણાએ પેટીમાંથી દટારી કાઢી અને બહાદુરખાન મેળે બુએ તે પહેલાં તો તેણીએ એકમદના છાતીમાં ભોંકી દીધી અને તે પછી તરતજ પોતાની છાતીમાં પણ તેજ કટરા ભેળે. જોગર ચીરી નાંખ્યું માત્ર એક પળમાંજ બંને જણા ધગધગ કરીને ત્રણે પડ્યાં અને બહાદુરખાન કાંઈ ઉપાય કરે તે પહેલાં તો બંને જણા તરફડીયાં ખાધને પોતાની કરણીનો બદલો પામવા કીરનારની હબુરમાં જઈ પહોંચ્યા.

પ્રકરણ ચઉદમું.

અમદાવાદ શહેરની સેસન ફેરટમાં સવારના અગી
યાર વાગે લોકોની ઠંઠ જામેલી છે. આજે અનવરે કરેલા
ખુનની તપાસ નીકળનાર હોવાથી શહેરના સર્વે આગેવાન
મુસલમાન તથા હિંદુ અરસોથી ધર્ટનું મદદન ચીઠાર
બરાબ ગયું છે. મુસ્લિમો ન કિત બેરીસ્ટરો અને વકીલો
પણ આ કેસ સાંભળવાને પોત પોતાના ક્લીયાસમાં સજ્જ
મ્મ ખુરસીઓ ઉપર બીરાજેલા છે એક યાજ્ઞુએ ફેદીઓના
પાંજરામાં અનવરે હથ ડડીમાં જકામ પોલીસના પેટ્રો
ફેલ નીચી નજરે ઉડી ગએલા એદરાએ બચિપના વિચાર
મતો ઉઠા છે. તેની તરફથી વકીલ જમીલુદ્દીન કેસના
કળણીઆ હાથમાં પકડી બારે શેત્રમાં પડેલા છે. એ-
લામાં નામદાર જકમ સાહેબ એમળમાંથી ફેરટમાં આવ્યા
સર્વ હાજર રહેવાઓએ ઉડીને તેમને માન આપ્યું ને
વાદ તેઓએ અદલતની ખુરશી ઉપર બેઠક બેતાં પ્રથમ
અનવરને કેસજ દાથમાં સીધે. ફરીવાદ પેલીવ વકીલ
અઓળી હોવાથી ફરીવાદના શાક્ષી તરફે વકીલુદ્દીનનાં
બોલાવવામાં આવ્યા વકીલુદ્દીને ફેરટમાં આવી શક્ષીના
પાંજરામાં ઉભા રહી પોતના કાવડા અડધાર પ્રતિજ્ઞા
પુર્વક જણાવ્યું.

“ મરતાર મારો એકનો એક દીકરો હતો. ખુલિને હું
ઓળખુ છું. ખુન થયા પડ્યાં ખુલિ તો હું સારા

લામણી ધરાવે છે, અને તેના લીચેજ મેં તેને મારી એકની એક પુત્રી પરણાવવાનો વિચાર કર્યો હતો. પરંતુ મારો મરહુમ દીકરો અનવરની વિરુદ્ધ હતો. જે દીવસે મુંગઈથી અનવર આવતાર હતો તે દીવસે હું મરહુમને સાથે લઈ સ્ટેશન ઉપર જતો હતો. પણ ટાઇમ થઈ જવાથી ત્રેન અમદાવાદના સ્ટેશન ઉપરથી ઉપડી ગઈ જેથી અમે ઝાંપા આગળ ઉભા રહ્યા મારી ગાડી પાછળ આવી રહી હતી અને અમે જાને જાપ દીકરા ઝાંપા આગળ ઉભા હતા એટલામાં ત્રેન પસાર થઈ અને તેમાંથી રીવોલ્વરની ગોળી આવીને મરહુમની છાતીમાં લાગી અને તે લાગતાંજ થોડીવારમાં મરહુમે પ્રાણ મુક્યો. મારો શક અનવર ઉપરજ છે, અને તેજુજ આ કામ કરેલું છે એમ હું સમજું છું ” વહીવટદાર અહિં સુધી પોહ્યા હતા કે જમીલુદ્દીને નામદાર જડજની રજા લઈ સવાસો કર્યા.

“ મને મહેરબાની કરીને જવાબ આપશે કે અનવરને શું આ વાતની ખબર પડી હતી કે આપ જાને જાપ દીકરા સ્ટેશન ઉપર આવશે અને ગાડી ઉપડી જવાથી ઝાંપા ઉપર ઉભા રહેશે ! ”

“ નહિ પણ મને તો તેના આવવાની ખબર હતી ને ! ”

“ તો શું તમે અનવરને રીવોલ્વર ફાડતાં જોયો ? ”

“ ના ! ”

“ તમે કેમ તેને ન જોયો ? ”

“ ત્રેન પોતાની પુરી સ્પીડમાં જતી હોવાથી ગ્રાજા કોણે ફેંકી તે દેખાયું નહિ ”

“ તે વખતે ઝાંપા ઉપર તમે બાપ દીકરાજ હતા કે બીજો પણ કોઈ ઉભો હતો ! ”

“ અમારા સિવાય એક બીજારી જેવો માણસ પણ ઉભો હતો ”

“ શરદુદ્દીન અનવરની સાથે પોતાની બેનના લગ્ન થાય તેમાં કેમ નારાજ હતો ? ”

તે એમ કહેતો હતો કે મને અનવરના ઉપર કુદરતી રીતે ધીકઠાર છુટે છે. ”

“ તેણે અનવરની પુરાઈમાં બીજી કંઈ પણ વાત કરી હતી કે ? ”

“ ના. ”

જમીલુદ્દીને આ સાંભળી તરતજ ઉપલા જવાબો પર નામદાર જડજનું બ્યાન બેંચું અને ફરી કડયું કે હવે હું કંઈ વધારે પુછવા માંગતો નથી.

વહીદુદ્દીન સલામ કરીને કોરટમાં આવીને બેઠા એટલે બીજા સાક્ષી તરીકે બલદેવપ્રસાદ ગાર્ડને બોલાવવાનો જડજે હુકમ કર્યો. તરતજ સીપાઇએ બલદેવપ્રસાદને હાજર થવાનો સાદ પોકાર્યો એટલે બલદેવપ્રસાદ કોરટમાં આવી જડજ સાહેબને નમીને સલામ કરી સાક્ષીના પાંજરામાં

જામને હિમો રહ્યો. પ્રથમ પ્રતિજ્ઞા લેવરાવ્યા બાદ કાર્ટ લરકથી પીસ્તોલ બતાવીને સવાલ કરવામાં આવ્યો.

“આ પીસ્તોલને તમે ઓળખો છો ?”

“હા હા.”

“કાની છે ?”

“અનવરની કેમકે તેવું નામ પીસ્તોલ ઉપરજ કોતરેલું છે.”

“તમને ક્યાંથી મળી ?”

“૩૧૦ નંબરના સેકન્ડ ક્લાસના ડબ્બામાંથી.”

“ખુન થયું તે બાબતમાં તમે કાંઈ જાણો છો ? અગર જાણતા હો તો કહો.”

બલદેવપ્રસાદે ખોંખાર મારી રમાડથી પરસેવો પુછી કહ્યું.

“અમદાવાદના સ્ટેશનેથી મેં ત્રેન ઉપડી ત્યારે મેં શાહીબાગના ઝાંપાની લગભગમાં એક ઢબ્બામાંથી ધુમાડો નીકળતો જોયો તે વખતે હું ઇંકવામાં ઉભેલો હતો ધુમાડો નીકળતો જોઈ હું સમજ્યો કે કોઈ ખીડી પીતું હશે પરંતુ જ્યારે વીરમગામના સ્ટેશન ઉપર ખુબી પીસ્તોલ મુકીને નાસ્તી થયો ત્યારે મને એમ વીચાર થયો કે કદાચ આ પીસ્તોલનો તેણે રસ્તામાં ઉપયોગ કર્યો હશે. તેથી તે

પીસ્તોલ મેં ઉપાડી લઇને સ્ટેશન માસ્તરની મારફતે તપાસ કરવા માટે પોલીસને મોકલી આપી, ” બલદેવપ્રસાદ અહીં સુધી પહોંચ્યા કે વકીલ જમીનુદ્દીને નામદાર ફોર-દની રજથી નીચલા સવાલો કર્યા.

“ કહો જોઇએ ચાહું સાહેબ ! સેકન્ડ ક્લાસના ડગ્ગામાં ખુની સીરાય બીજું કોઇ હવું કે ? ”

“ કોઈ નહિ ”

“ તમે સાચું જ કહો છો ? ”

“ હા સાચું જ કહું છું ”

“ ત્યારે વાર કહો જોઇએ સુરતના સ્ટેશન ઉપર ૩૧૦ નંબરના સેકન્ડ ક્લાસના ડગ્ગામાં છાનામાના તમે કેમ ગયા હતા અને પીસ્તોલ લઇને કેમ બહાર નીકળ્યા હતા ? ”

આ સાંભળતાં જ બલદેવપ્રસાદના પગ ઢીલા થઇ ગયા, લોપચી હિંમત રાખી જવાગ આપ્યો.

“ જુહું, તદન જુહું ! હું સુરત સ્ટેશન ઉપર સેકન્ડ ક્લાસના ડગ્ગામાં ગયોજ નથી, ”

“ વાર બીજો સવાલ કરું છું કહો જોઇએ તમે પીસ્તોલ અધર કરવાની વાત કોઇ મીઠામવાસા ધાંચીને કહી હતી કે ? ”

“ ના હું કોઈપણ મીઠાઈવાલાને ઓળખતો નથીને, ! ”

“ શું તમને સો રૂપીઆ આપનાર ધાંચીને તમે ઓળખતા નથી ? ”

“ નહિ ”

“ અને ત્યારે તમે કોઈ પણ મીઠાઈવાલાને સો રૂપીઆની ચીઠી લખી આપીજ નથી ? ”

“ નહિ. ”

“ જુઓ ત્યારે આ તમારી ચીઠી છે કે ? ” જમીલુદ્દીને સો રૂપીઆની ચીઠી ‘જતાવતાં કહ્યું’.

“ ના આ ‘જનાવટી ચીઠી છે, ” બલદેવ પ્રસાદે અચકાતાં અચકાતાં જવાબ આપ્યો,

“ વાર તમે અનવરને પહેલાં ઓળખતા હતા ! ”

“ નહિ. ”

“ ત્યારે ફરી તમે હોટલમાં તેની પાસે ક્રમ ગયા હતા અને તે વખતે આ પીસ્તોલ તમારી પાસે ઠપાંધી આવી હતી ? ”

“ હું કોઈ પણ હોટલમાં ગયોજ નથી. ”

“ ત્યારે જુઓ આ તમારી અને અનવરની છબી સાથે ઠપાંધી આવી ? ” છબી જતાવતાં જમીલુદ્દીને પુછ્યું.

“ તે હું જાણતો નથી ” ધ્રુજતા પગે બલદેવપ્રસાદે જવાબ આપ્યો.

“વાર ત્યારે તમે એહમદને જોળખો છો ? ”

આ સાંભળતાંજ બાલદેવપ્રસાદનાં હાજીં ગગડી ગયાં અને પેશાવતું બહાનું ઢૂંઢરી બહાર જવા લાગ્યો, પણ જમીલુદ્દીને કારટનું જ્ઞાન ખેંચી પોતાના સવાલોના જવાબ આપવા માટે અરજ કરી. જે ઉપરથી નામદાર જડજે બલદેવપ્રસાદને બરોબર રીતે જવાબ આપવાની ફરજ પાડી એટલે લાચારીએ પાછો પાંજરામાં જમીને ઉભો રહ્યો. જમીલુદ્દીન વધારે કારટમાં બેઠેલા એક યુરોપીયન તરફ આગળી બતાવતાં પુછ્યું.

“વાર ગાર્ડ સાહેબ ! કહો જોઈએ પેત્રી ખુરસી ઉપર બેઠેલા ઇન્જીનીયર મીં જોનટીને તમે જોળખો છો અથવા તમેજો તેજોને કાંઈ દીવસ જોયા છે ! ”

“ના.”

“તમે કેમ નથી જોળખના, મીં જોનટી પણ અનવરનાજ ડાયામાં બેઠા હતા ને ”

“હશે હાલમાં મારું મગજ ઠેકાણે નથી ”

“ઉભા રહો હમણું ઠેકાણે આવી જશે. જુઓ આ કાગળ કોનો લખેલા છે ? ” જમીલુદ્દીને કાગળ બતાવતાં પુછ્યું.

“મામાભાઈ છે, ” મબરાહને બલદેવપ્રસાદ બોલ્યો.

“આ કાગળમાં તમે એહમદની સાથે શું વાગદો કરેલો છે ? ”

આ સમિતિનાં બહુમતી પાંચરામાંથી બહાર નાસવા જતો હતો પણ નામદાર જડજ સાહેબના હુકમથી તરતજ પોલીસે બેડીઓ પહેરાવી દીધી. તે બાદ નામદાર જડજે પુછ્યું.

“ તમે જોહમદને ઓળખો છો ? ”

“ હા, ”

“ હવે સે ક્યાં છે ? ”

“ મને ખબર નથી. ”

“ તમે આ પીસ્તોલ કેમ ચોરી ? ”

“ મને પસંદ પડી હતી. ”

“ તમે શરકુદદીનનું કેમ ખુન કાઢ્યું ? ”

“ મારી નેમ શરકુદદીનને મારવાની નહોતી, પણ જોહમદના બંધાવ્યાથી મોહમ્મદ રશીક નામનો માણસ ઝાંપાની પાસે ઉભો હતો તેને મારવાની હતી પરંતુ નેમ-સુદી જવાથી મોહમ્મદ રશીક ઉપર છોડેલી ગોળા શરકુદદીનને લાગી ગઈ. ”

“ તમે હોટલમાં કેમ ગયા હતા ? ”

“ અનવરને પીરતોલ આપી તેના બદલામાં સારી રકમ લેવા માટે. ”

“ તો ફરી અનવરે આપ્યા ? ”

“ જો તેણે રૂપીઆ આપ્યા હોત તો હું પીરનોડ પોલીસને શું કરવા આપત. ”

“ ત્યારે હુલમાં શરકુદદીનને ગોળી વાગી ગઈ, તમે જાણી જોઈને મારી નથી. ”

“ જી હા. ”

તે બાદ નામદાર જડજના હુકમથી ડીટેક્ટીવ ઇન્સ્પેક્ટર બહાદુરખાન ઉભા થયા અને તેઓએ પહેલાંથી તે છેલ્લે સુધી કેસની હકીકત કોરટને સમજાવતાં મોહનમદ રીકને રજુ કર્યો. અને અજમેરથી લાવેલી પેટ્ટી, એક લાખ રૂપીઆની નોટો અને ધરેણું સહીત નામદાર કોરટને સુપરદ કરી. તે બાદ પોતે વેશ બદલીને જે જે ઠાગ ક્યું હતું તે સઘળું નિવેદન કરી દીધું, એટલે તે ઉપરથી એક કક્કાક કોરટ જુરો સહીત વિચર કરવાને ઉઠી, અને એક કક્કાક બાદ આવી નામદાર જડજે લંબાણુથો આ કેસનો ચુકાદો આપતાં પોલીસની સારી પેટે ખગર લઈ અનવરને જુરીના મત સાથે મળતા થઈ નિર્દોષ ઠરાવી માન સહીત છોડી મુક્યો અને બલદેવપ્રસાદનો લંબાણુ તપાસ કરી જન્મ દેશનિકાલની સજા કરી.

જે વખતે અનાર નિર્દોષ ઠરને છુટ્યો તે વખતે તેની આંખોમાંથી આનંદનાં આંસુઓ જરો હતાં, કોરટમાં હાજર રહેલા લોકોએ તેને માનથી વધાવી લીધો. અનવરે પ્રથમ જમીલુદદીનના પગે પડી તેમના હાથોને બોસા દીધ,

જમીનુદ્દીને આનરને ગળે વગગાડી બહાદુરખાનવી મેળવ્યો, અને કહ્યું કે તારે ખરો ઉપકાર તો આ ભત્રા બહાદુરખાનનો માનવો જોઈએ કે જેના પ્રાપ્તે તું અજ છુટવા પામ્યો છે. અનવર બહાદુરખાનના પગ ઉપર પડી ગયો, તેજોએ તરાજ તેને ઉડાડી ગળે વગગાડી આશીરવાદ આપ્યો. જ્યારે વહીવટીને અનવરને નિર્દોશ કર્યો જોયો ત્યારે તેજો એકદમ દોડતા આવીને અનવરને વધગી પડ્યા અને રડીને માફ માગવા લાગ્યા અને તરતજ પોતાના હાથની હીરાની વીંટી ઉતારી આ કહેતાની સાથેજ પહેરાની દીધી કે “ જોડા અજથી તું મારો જમાઇ અને વારસ થયો છે. મે તારા પ્રત્યે જે શક બતાવ્યો છે તે માટે તું મને માફ કર, પોલીસની સમજાવટથીજ મેં આ પગલું ભરેલું છે. ”

કોરટની બહાર નીકળતાં લોકોએ દુરરેના પોકારેથી અનવરને વધારી લીધો. અને સવ કોઈ જમીનુદ્દીનને મુજારક પ્રસામત કહેવા લાગ્યા આખા શહેરના આશીરવાદો લેતાં અનવર અને જમીનુદ્દીન પોતાના બગને પહોંચ્યા, વહીવટીને પગ પોતાને અંગને ગયા અને કોરટ ॥ સધગી હકીકત પોતાની પત્નીને મહી સંભળાવી, જેથી તેણી પણ ખુશી થઈ અને લગ્નની તૈયારીઓમાં ગુંથાયા, જમીનુદ્દીને જ્યારે અનવરના છુટકારાના ખબર સાંભળ્યા ત્યારે હૃદયી વધારે ખુશી થઈ ભવિષ્યની જીંદગીનાં સુખી સ્વપ્નાં જોવા લાગી.

મકરનું પંદરમું.

વહાલા વાંચકો, ઉપલી વાર્તાને આજે દસ વરસ થઈ ગયાં છે, કેસનો ચુકાદો થવા પછી પંદર દીવસમાં જ અનવરના લગ્ન જમીલા સાથે થઈ ગયાં, અને આજે ખુદાની મહેરબાનીથી અનવરે એક આઠ વરસના પુત્રનો ખીતા પણ થયો છે. અનવરે પોતાના પુત્રનું નામ પેતા ઉપર ભારે એહસાન કરનારા ઇન્સપેક્ટરે 'ખહાદુરખાનનું' નામ ઠાપમ રહે તેટલા માટે 'ખહાદુર રાખ્યું' છે, લગ્ન પછી અનવરે જેમ. એ. ની પરીક્ષા ફતેહમંદીથી પસાર કરી અને તે બાદ બાપારી લાઇનમાં જોડાયો. આજકાલ બાપારી વરગમાં અનવરે જે મરતબો મેળવ્યો છે તે બહુજ થેડા જણાઓએ મેળવ્યો હશે.

મી. ખહાદુરખાન હવે એકલા ખહાદુરખાન નથી પણ નામદાર સરકારે તેમની સારી નોકરી જોઈ પહેલા વરગના સરદારનો તથા ખાનખહાદુરનો ખિતાબ આપી સરદાર ખાન ખહાદુર ખહાદુરખાન બનાવી દીધા છે. તેઓ હજી સુધી પોતાના તેજ અમલી બંગલામાં શાંત જીંદગી ગુજારે છે, અને કાલેપણ ગરીબ ગણુરખાના ઠમમાં જનતોડ મહેનત કરે છે.

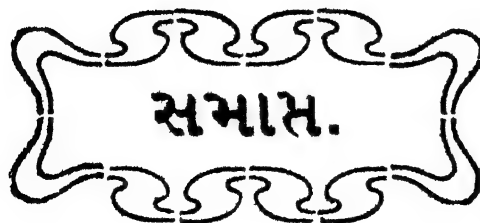
મોહમ્મદ રશીદને ખહાદુરખાનના પ્રતાપે પોતાની બધી મિલકત ફક્ત થોડી રકમ સિવાય પરત મળી છે. તેણે સુરતને સદાને માટે મુકી અમદાવાદમાં રહેઠાણ રાખ્યું છે. ખહાદુરખાનના બંગલાની નજીકજે એક બંગલો લઈ અનવરના બેટા ખહાદુરને પોતાનો વારસ બનાવી સુખી જીંદગી ગુજારે છે.

જમીલુદ્દીન વકીલે વકીલાતમાં જે નામના મેળવી છે તે આજ સુધી કાઢીને મળી હોય તેમ જણાતું નથી. વૃદ્ધવસ્થા થવાથી હવે તેઓએ ધધાને સલામ કરી અનવરની સાથેજ હંદગી ગુજારવાનું પસંદ કર્યું છે વળી એમ પણ સંભળાય છે કે તેઓએ પોતાની મીલકતનો વારસ પણ અનવરનેજ બનાવ્યો છે.

જમીલાની આયા હજુ સુધી જીવી છે અને તે સુખે હંદગી ગુજારી રહી છે,

બલદેવમસાદ ગાર્ડ આન્દમાનના ટાપુમાં કાણુ જાયે મરી ગયો કે જીવતો છે.

વહીદુદ્દીને પેતાના મીત્રો બહાદુરખાન જમીલુદ્દીન અને મોહમ્મદ રશીદની મદદથી એક ઇસ્લામી બાગકો માટે યતીમખાનું સ્થાપ્યું છે અને દરમાસે પેતાના ત્રણ મીત્રોની પાસેથી સારી રકમ લઈ યતીમોની સેવા ચાલુ કરે છે. જેતે બહુજ પ્રદ્ધ થઈ ગયેલા હોવાથી ધંધો વ્યાપાર અનવરને સ્વાધીન કરી દીધો છે, આખો દીવસ યતીમોની પરવરીશમાં ગળે છે. અને પેતાની જમીલાના પુત્ર બહાદુરની આંગળી પકડીને આખો દીવસ યામખાનામાં ફરે છે. અને કોઈ કેઈ વખત પેતાના નવાસાની આગળ ગુજરેલી વારતા ઠહી સંભળાવે છે.

દુન્યામાં સૌથી પહેલી ઇસલામી લડાઈ.

“ જં ગે બ દ ર. ”

(લખનાર—નિઝામુદ્દીન કુરેશી.)

હઝરત રસુલે કરીમ નબીએ અરબી સલ્તના મુખારક સમયમાં મોટી સંખ્યાના મકકાના કુરેશ અને જુજ સંખ્યાના મુસલમાનો વચ્ચે ચાલેલી લડાઈના તદ્દન સાચા ઇતિહાસીક બનાવોને સાદી અને સરળ ગુજરાતી ભાષામાં વાર્તાના રૂપમાં લખ્યા છે. વાર્તા એવી અસરકારક અને દીલશક રીતે લખી છે કે જેની ટાંધ પ્રશંસા થઈ શકતી નથી. વાચકોની સમજમાં આવી શકે એટલા માટે અમે અત્રે તેમાં વર્ણવેલા વર્ણનોનો ટુંક સાર રજૂ કરીએ છીએ.

હઝુરે અકરમ નબીએ અરબી હઝરત મોહમદ સલ્તના પવિત્ર જન્મ પહેલાં અરબસ્તાન અને ખાનએ કાઅખાની સ્થિતી હઝરત સલ્તના મુખારક જન્મ, આપની રીસાલત, કુરેશોની દુશમની, ધીમેધીમે ઇસલામનો મદીનામાં પ્રસાર, મોટા મોટા ખાનદાની અરબોનુ ઇસલામની ગુલામીમાં આવવું, મકકાથી હઝરત, અને લડાયક હીલયાલ, નાના હુમલાઓની શરૂઆત ઇસલામની ફતેહ, બદરની ખુન્ખવાર લડાઈ અને છેલ્લે દુશમનોની હાર અને ઇસલામની ફતેહ.

ઉપરની બાબતોમાં દરેક જગ્યાએ ઇતિહાસીક નોટા લખવામાં આવી છે અને કેટલાક અજ્ઞાન લોકો તરફથી ઇસલામનો ફેલાવો તક્લવારથી થયો છે એવા જે આરોપ મુકવામાં આવે છે તેનું ખડન કર્યું છે.

કંઠ્યા કાગળ સુંદરછપાઈ મનહરણ બાંધણીના પુરાની કીમત માત્ર એક રૂપીઓ પોસ્ટેજ જુદું.

છપાય છે ! ? !   છપાય છે ! ? ?

બાલકન વિરૂધ્ધ તુરકી લડાઈના કેટલાક
બનાવોને વાર્તાના રૂપમાં વાંચવા હોય
તો આ વાર્તાના ગ્રાહક થાઓ.

વફાદાર સુરીયા.

(લખનાર-નિઝામુદ્દીન કુરેશી.)

બાલકન રાજ્યોએ તુરકીના મહાન સલ્તનત
સામે માથું ઉચકીને ઇનસાફનો જે નાશ
કર્યો છે તે કોઈથી અંજાણ રહેવા પામ્યું નથી.
આ વાર્તામાં તે લડાઈની કેટલીક હકીકત
અસરકારક રીતે દર્શાવવામાં આવી છે. તુરકી
બહાદુર અકમલ અને બલગેરીયન બાબા
સુરીયા વચ્ચે પ્રેમ અને બંનેની જાંબાઝી
કરકીલીસેહની લડાઈ વિગેરે બાબતો ખુલા-
સાવાર વાર્તાના રૂપમાં લખી છે. રીંમત આક
આના પોસ્ટેજ જુદું.

નિઝામીયા બુક ડેપો.

પાંચપટ્ટી-અમદાવાદ.

નંગે ત્રીપોલી

અથવા

ઇટાલીયન ટર્કીશ લઝાઈ.

ભાગ ૧-૨-૩-૪.

(દરેક ભાગની કીમત બાર આના.)

તુરકી અને ઇટાલી સભ્યો વચ્ચે ત્રીપોલી ખાતે થાણેલી લઝાઈના સાચા બનાવોને વારતાના રૂપમાં રજૂ છે. દેશ પ્રદેશના બહુતા વર્તમાન પત્રો તથા વિદ્વાનોએ આ વાર્તાના માટે ધણાંજ ઉંચા મતો દર્શાવેલા છે. અરબોની બહાદુરી, તુરકોની લઝાયક કુનેહ, ઇટાલીયનોની પાયમાલી, યુરોપીયન અખબાર નવેરોની ચાલખાડી, સાચા પ્યારની કસોટી વીગેરે બાબતો અત્યંત રીતે લખવામાં આવી છે.

આજે આદેશના

જો. થા. નં. ૧૨.

પુસ્તક-કાંઈ પુસ્તકાલય માં

૨૦૦, આશન રોડ

મુબાઈ લાલચ.

નિઝામીયા બુક ડેપો.

પાંચપટી,

અમદાવાદ.

